

№5 (167), 2022
(Мамыр-Май)

МЕКТЕПТЕГІ ПСИХОЛОГИЯ ПСИХОЛОГИЯ В ШКОЛЕ

Журнал 2006 жылдың қаңтар-ақпан айынан бастап
қазақ және орыс тілдерінде шыға бастады.

Журнал издается с января-февраля 2006 года на казахском и русском языках
2011 жылдан бастап ай сайын шығады – С 2011 года выходит ежемесячно

(Республикалық ғылыми-теориялық және қолданбалы журнал – Республиканский научно-теоретический и прикладной журнал)

МАЗМҰНЫ - СОДЕРЖАНИЕ

Ғ. АБИЛБАКИЕВА, С. ҚАППАР

Мектеп жасына дейінгі ересек топ балаларының эмпатиялық
қабілетін дамытудың тәжірибесі.....3

М. АЯЗБАЕВА

Қазіргі ақпараттық ортаны цифрландыру жағдайында
оқушылардың эмоционалдық интеллекттерін дамыту.....7

Р. БЕЙИСОВА

Ф. Фребель әдістемесі арқылы балалардың сенсорлық қабілетін
дамыту.....11

А. МЫНБАЕВА, Ұ. ТӨЛЕШОВА

«Педагогика – Андрагогика – Эвтагогика» үштік ғылым сипаты...15

Д. НУГМАНОВА

Арт-терапияның сурет салу әдісі арқылы оқушылардың қабілетін
ашып, шығармашылығын дамыту19

А. СЕНГИРОВА

Оқушылар арасындағы буллинг мәселесін шешу жолдары24

У. КАЙНАЗАРОВА

Оқушыларға кәсіби бағдар беруде заманауи цифрлық
технологияларды қолдану28

Т. ЗАКОРА, Г. ТЮЯКПАЕВА

Саморазрушение подростка35

Е. ЗАНИНА

Психологическое сопровождение, как основа личностного подхода
в формировании профильных классов и профориентации
учащихся гимназии №2737

Г. АСҚАРОВА

Оқушыларға арналған психокоррекциялық тренинг44

Г. ҚЫПШАҚБАЕВА

Оқушыларға кәсіби бағдар беруге арналған психологиялық
тренинг.....45

ҚҰРЫЛТАЙШЫ:

«Педагог LTD» ЖШС

Бас редактор –

Ақнұр ОЛЖАЕВА

Ғылыми редактор –

Маржан АХМЕТОВА

20. 05. 2010 ж.
ҚР Байланыс
және ақпарат
министрлігінде
қайта тіркеліп, №10964-Ж
куәлігі берілді.

Басылым индексі: 75487

Басуға қол қойылды

23. 05. 2022 ж.

Офсеттік басылым.

Тапсырысы: 320.

Редакцияның

мекен-жайы:

050036, Алматы қаласы,
Мамыр-2 ы/а, 13-7.

Тел/факс:

8 (727) 255-72-94.

Ұялы тел: 8 777 194 94 58,
8 777 303 37 67.

Эл пошта:

pedagog-ltd@mail. ru

Журнал <<Print
House GERONA>>
типографиясында
басылды.
Алматы қаласы, Сәтбаев
көшесі 30А/3, 124.

Көркемдеуші және

беттеуші:

Нұрзат Раймқұлова

Редакциялық алқа: Редакционная коллегия:

А. Ахметова – редакция алқасының төрағасы, психол. ғ. д., проф.
(Алматы, «Қайнар» Академиясы)

О. Саңғылбаев – психол. ғ. д., проф.
(Алматы, ҚазҰПУ)

М. Перленбетов – психол. ғ. д., проф.
(Алматы, «Қайнар» Академиясы)

Б.Р. Кадыров - д.пс.н., профессор
(Узбекистан, Ташкентский филиал
МГУ им. М.В. Ломоносова)

М. П. Кабакова – канд. психол. н.,
доцент (Алматы, КазНУ)

Ш. Сатиева – психол. ғ. к., проф.
(Семей, «Семей ун-т»)

Ә. Көкебаева – психол. ғ. д., проф.
(Көкшетау, «Көкшетау ун-т»)

Б. Елеусінов – проф.
(Қызылорда, «Өрлеу БАҰО» АҚ)

Б. Бейсекеева – педагог-психолог
(Павлодар обл.)

 Жарияланған материалдар редакцияның пікірін білдірмейді. Фактілер мен мәліметтердің дұрыстығына авторлар жауапты. Журналға шыққан материалдардың стильдік қателеліктеріне редакция жауап бермейді. Қолжазбалар мен фотосуреттер рецензияланбайды және қайтарылмайды.

 Опубликованные материалы не отражают точку зрения редакции. Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях несут авторы. Рукописи и фотографии не рецензируются и не возвращаются.

Главный редактор –
Акнур ОЛЖАЕВА
Научный редактор –
Маржан АХМЕТОВА

Журнал перерегистрирован в Министерстве связи и информаций РК.
Свидетельство №10964-Ж от
20. 05. 2010 г. Астана.
Подписной индекс: 75487

Подписано в печать 23. 05. 2022 г.
Печать офсетная.
Заказ 320.

Учредитель:

ТОО «Педагог LTD»

Адрес: 050036, г. Алматы,
Мкр. Мамыр-2, 13-7.

Тел./факс: 8 (727) 255-72-94;
сот. т.: 8 777 1949458, 8 777 3033767
Эл. почта: pedagog-ltd@mail.ru

Дизайнер-верстальщик
Нурзат Раймкулова

Журнал напечатан в типографии
<<Print House GERONA>>
г. Алматы, ул. Сатпаева, 30А/3,
124-офис.

НАЗАР АУДАРЫҢЫЗ!

Материалдарды компьютерде Times New Roman қарпімен теріп, көлемі 2 беттен аспайтын Microsoft Word бағдарламасында сақтап жіберіңіз. Мақала соңында автор туралы толық әрі нақты мәлімет болуы керек. Аты-жөніңізді толық жазыңыз. Мақаланызға қосымша журналға жазылғандығыңыз жөніндегі **түбіртек көшірмесін** салғаныңыз жөн. Түбіртектің түпнұсқасы өзіңізде қалсын. Ол журналды уақытысында алмаған жағдайда байланыс бөлімшесіне барып, талап етулеріңізге керек болады. Мақаланы мүмкіндігінше Интернет арқылы электронды поштаға (pedagog-ltd@mail.ru, aknur@mail.ru) жіберіңіз. Факс арқылы, бағалы хат арқылы да редакция мекен-жайына жіберулеріңізге болады.

ОБРАТИТЕ ВНИМАНИЕ!

Представляемые материалы должны быть напечатаны на компьютере и сохранены в формате программы Microsoft Word. Объем не более 2-х страниц. Сведения об авторе должны быть точными и полными. К высылаемому материалу приложить копию квитанции о подписке на журнал. Материалы отправляйте электронной почтой (pedagog-ltd@mail.ru, aknur@mail.ru), факсом или заказным письмом.

Мектеп жасына дейінгі ересек топ балаларының эмпатиялық қабілетін дамытудың тәжірибесі

Ғ.Т. АБИЛБАКИЕВА,
С. ҚАППАР

«Эмпатия» – бұл жетекші әлеуметтік эмоция және оның жалпы түрінде жеке тұлғаның қабілеті, басқа адамның субъективті қабылдауын, оның ішкі әлеміне енуін, оның тәжірибесін, ойлары мен сезімдерін түсінуін, басқа адамның күйін сезіну қабілетін және оның позициясын ұстану қабілетін ұсынады. Эмпатия – гректің «*patho*» сөзінен шыққан (күшті терең сезім, қайғы- қасірет сезімінен жақын). Префикс «*em*» ішке бағыттау дегенді білдіреді. Эмпатияның алғашқы түсініктері философиялық пән этика және эстетикамен және басқа симпатия деген атқа ие болады. Эмпатия ұғымы қазіргі уақытта әр түрлі аспектілерде қарастырылады мысалы:

- Басқа адамның уайымын түсінуге мүмкіндік беретін психикалық процесс;

- Қарым-қатынасты ерекше түрде құруға мүмкіндік беретін адамның қызметі;

- Басқа адамға ерекше назар аудару түрі;

- Қабілет, жеке тұлғаның қасиеті.

Эмпатия төмендегідей позициялардан тұрады:

- Қарым-қатынас және өзара іс-қимыл жағдайларында пайда болатын, гуманистік бағыттылық өзектілендірілетін психологтың жеке басының қасиеті ретінде;

- Эмпатия баланың ересек ішкі әлемін түсінуде, оның өміріне эмоционалдық тартуда көрінеді;

- Қарым-қатынас, қарым-қатынас және қарым-қатынас, сондай-ақ белсенді қолдау және көмек көрсету бойынша әріптесті түсінуде көрінетін бір тұлғаның екінші тұлғаның уайымдауына эмоциялық жауап беру процесі ретінде қарастырылады.

Эмпатия баланың ішкі дүниесін түсінуде, оның өміріне эмоционалды түрде араласуда көрінеді. Эмпатия қабілеттілігі әр адамда әр түрлі деңгейде дамыған. Дамудың негізгі 3 деңгейін былайша көрсетуге болады:

- *төменгі* – басқа адамның көңіл-күйіне, қажеттіліктеріне мүлдем назар аудармау;

- *орташа* – қарым-қатынас барысында басқа адамның көңіл-күйін бірде түсініп, бірде түсінбеу;

- жоғары – өзара әрекеттесу барысында басқа адамның көңіл-күйін, ішкі жан сырын толық түсіну. Олай болса «эмпатия» ұғымын зерттеген ғалымдардың берген анықтамаларын төмендегі кестеден көре аламыз.

№	Авторлары	Анықтамалары
1	Г.Ф. Михальченко	Эмпатияны жүйелік көзқарас тұрғысынан, бір жағынан, тұлғаның тұтас құрылымының элементі ретінде, екінші жағынан – когнитивті, эмоциялық, мінез-құлық компоненттерін қамтитын жүйелі білім ретінде қарастырады. Эмпатия – эмоциялық түсіну, өзгенің ішкі жағдайын өз сезімдері арқылы қабылдап білу. Эмпатияның негізінде жатқан жайт – өзгенің ішінде не болып жатқанын, ол не сезіп тұрғанын, дүниені қалай бағалайтынын дұрыс елестетіп білу.
2	Д. Бердеш	Эмпатияны баланың жеке адам ретінде дамуының маңызды көздерінің бірі деп есептейді.
3	Л.С. Выготский	Эмпатия балалар әрекетінің нақты түрлерінде дамиды: ойын, өнер.
4	Л.С. Славин	Педагогикалық әрекеттесудің сәтті болуы, эмпатияның жағымды жағдайда өтуіне негіз болады.
5	Р.Б Қарамұратова	Қыз балалардың эмпатиялығының тереңдік деңгейін анықтау болды. Ол эмпатияны өту ұзақтығына байланысты және тереңдігіне, іс-әрекет сипатына байланысты бөліп қарастырды.
6	А. Абдрахманова	Эмпатия адамға, атап айтқанда балаға, басқалармен берік, ұзақ қарым - қатынас орнатуға және жалпы психологиялық тұрақтылықты арттыруға көмектеседі.
7	М. Гордон	Эмпатияны ұстайды, үйретпейді.
8	К. Роджерс	«Актуализация» маңызды шарты, эмпатиялық түсіну болып табылады, олсыз сөзсіз қабылдау жай ғана дифференциацияланбаған бәріне деген кең-пейілділік қатынасқа айналады. Эмпатиялық адамның ойын ғана түсіну емес, сонымен қатар адамдардың сезімдерін түсіну, проблемаларға сол адамның позициясынан қарау, сол адам орнына өзін қою.
9	Э.Б. Титченер	Эмпатия деп түсіну және белгілі бір дәрежеде басқаларға қатысты ойлар мен сезімдерді (бақыт немесе қайғы сияқты) көрсету қабілеті ретінде қарастырылады.
10	В.М. Лейбин	Эмпатия – практикалық қызметі адамдармен тікелей қарым-қатынас жасаумен, олардың мәселелерін шешуге көмектесумен байланысты психологтың құнды кәсіби қасиеті.
11	Д. Мид	Эмпатия басқаның рөлін қабылдауды және басқа адамның сезімдерін, ойларын және көзқарастарын түсіну.

12	Першберг	Эмпатияны алаңдаушылық сезім
13	Г.С. Салливан	Баланың «Мен» жүйесі эмпатиялық байланыс арқылы бекітіледі.

Эмпатия – адамның басқа адамды қабылдауының тағы бір тәсілі. Эмпатия арқылы адам басқа адамның жағдайын рационалды түрде емес, эмоционалды түрде түсінеді. Демек, эмпатия – адамның басқа адамды эмоционалды түрде қабылдауы, оның ішкі жай-күйін түсінуі, оны барлық ойларымен, сезімдерімен қабылдауы. Эмпатияның негізгі бағыттарын төмендегі кестеде сипатталды.

Эмпатия бағыттары	Сипаттамалары
Эмпатияның рационалдық бағыты	Басқа адамдардың жағдайына, проблемаларына, мінез-құлқына, қабылдауы мен ойлауына назар аудару
Эмпатияның эмоционалдық бағыты	Басқа адамдарға жанашырлық таныту, эмоционалдық жағдайларға кіру мүмкіндігі
Эмпатияның интуитивтік бағыты	Басқа адам туралы бастапқы ақпараттың бейсанасында сақталуы мен тапшылық жағдайында жәрдемдесу қабілеті
Эмпатияға ықпал ететін бағыт	Барлық әрекеттерді жеңілдетуге арналған эмпатикалық қондырғылар
Эмпатияға ену қабілеті	Адамның ашықтық, сенімділік, шынайылық қасиеттерін дамытуға мүмкіндік беретін ахуал құру
Идентификация	Басқа адамды түсіну және өзің басқа адамның орнына қою қабілеті

Кесте. Эмпатияның негізгі бағыттары

Психология тұрғысынан эмпатия қабілеті норма болып саналады. Бірақ адам өмірінің әртүрлі кезеңдерінде бұл қабілеттерді басынан өткізеді. Сондықтан да мектеп жасына дейінгі балалардың эмпатияның ерекшеліктері, олардың жас және психиканың даму ерекшеліктеріне байланысты. Мектепке дейінгі жастағы балалардың мінез-құлық, әлеуметтік жауапкершілігі, тұлғаның қалыптасуы ең жауапты ерекше кезең болып табылады. Мектепке жасына дейінгі ересек топ балаларына 5 жастан 7 жасқа дейінгі балалар жатады. Мектепке дейінгі жастағы балалардың психикалық дамуы ерекше рөл атқарады. Мектепке дейінгі жастағы балаларды халық ертегілері, әңгімелері, өлеңдері арқылы драма ойындарын жақсы көреді.

Мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың эмоцияны қабылдауы, адамгершілігі, қылықтарды, шығарма кейіпкерлерінің алынған драматизациясы, қиялы, іс-қимылы ерекше дамиды. Осы орайда тәрбиеші балалармен тәрбиелік іс-шараларды ұйымдастыра отырып, олардың ойларын, қиялын байқап, мақсаттарын, көркем әдебиеттегі әрекеттерін нақтылайды, импровизацияға белгілі бір толықтыру енгізеді.

Балалар ақыны, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ұстаз-ғалым, жазушы, сықақшы Әдібай Табылдының балаларға арналған сахналық қойылымдары өте көп.

1959 жылы шыққан «Бөбекке сөз» жинағынан бастап 2006-2008 жылдары жарық көрген **бес томдық** таңдамалы жинағын және балалар әдебиетінде санқилы тақырыпта 37 жинақ шығарды. Сөйтіп балаларға арналған тақпақ, ертегі, скетч, инсценировка, пьеса, интермедия, әңгіме, қойылым жанрларында шығарма жазып, қазақ балалар әдебиетін дамытуға үлкен үлес қосты. Ақын сатира жанрында да қалам тартып, сатиралық эпиграммалар мен скетчтер, мысқылдар мен мысалдар, қысқа әңгімелер жазды. «Қой бауу оңай ма?», «Мен кіммін, білесің бе?», «Әзіл-оспақ, сын-сықақ» жинақтары арқылы жазушы-ақын белгілі сатирик ретінде, жұртшылық арасында кеңінен танымал болды. Педагог ақынның «Алыптардың алыбы», «Бәрекелді, Кірпі», «Ғажайып бақ» сияқты ертегі пьесалары республикалық қуыршақ театрларында қойылды. Ақынның оннан аса қойылымдары республикалық теледидар, радио қорларында сақталып, үнемі арнайы бағдарламаларда беріліп келеді. Міне осындай отандық өнімдерді пайдалана отырып балалардың шығармашылық қабілетін дамытуымыз қажет.

Бүгінгі күнде қарыштап дамып жатқан түрлі бұқаралық ақпарат құралдары, соның ішінде ғаламтор желілеріндегі агрессиялық сипаттағы алуан түрлі компьютерлік ойындар, бейне фильмдер, мультфильмдер балаларда эмоциялық-мінез-құлықтық бұзылыстардың дамуына септігін тигізуде. Бұл бұзылыстар балада тұрақсыз көңіл-күй (қызбалы немесе депрессивті), мінез ерекшеліктері (ашушаң, ызақор, күйгелек немесе тым жағымпаз, жарамсақ), кейбір жағдайларда әлеуметтік қолайсыз күйлер (*агрессия, қорқыныш, фобия*, т.б.) түрінде көрінеді. Балада кездесетін осындай эмоциялық бұзылыстарға дер кезінде диагностика жүргізіп, оларды түзету бала денсаулығы және оның келешек өмірі, отбасы мен біртұтас қоғам үшін аса маңызды. Эмоция балада негізгі іс-әрекет түрлеріне деген түрткілердің, анағұрлым жоғары деңгейдегі танымдық, альтруистік, еңбек және т.б. түрткілерінің қалыптасуында маңызды рөл атқарады. Балалар сезімдері мен эмоциялары мектеп жасына дейінгі бүлдіршіндердің тұлғалық мәдениетінің негізін қалайды.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Гайворонская Т.А. и др. Развитие эмпатии у старших дошкольников в театрализованной деятельности. Методическое пособие / В.А. Деркунская / – М., Центр педагогического образования, 2014. – 144 с.
2. Табылды Ә. Әзіл-оспақ, сын-сықақ. – Алматы: «Білім», 2006.
3. Атаханов Р. и др. Психологическое воздействие и профессиональная установка педагога на эмпатийный способ взаимодействия / М.Г. Бобкова. 1-е изд. – М., МГППУ, 2007. – 102 с.

Қазіргі ақпараттық ортаны цифрландыру жағдайында оқушылардың эмоционалдық интеллекттерін дамыту

М. АЯЗБАЕВА

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2020 жылғы «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «Қазіргі заманда бәсекеге қабілеттіліктің басты факторының бірі – барынша цифрландыру. Отандық IT-секторды дамытып, күшейте түсу де маңызды. Елімізге жас, білімді әрі ынталы мамандар керек. Цифрландыру жөніндегі ұлттық жобаның аясында кемінде 100 мың жоғары білікті IT-маман даярлау қажет» - деп айтқан болатын[1]. Ұлтымыздың жаңа сапаға көшудегі әрбір психологтың міндеті өздерінің эмоциялық интеллекттерін басқаруға қабілетті тұлғаларды қалыптастыру.

Зерттеушілер жиі атап өткен мәселелердің бірі – ақпараттық қоғамда балалардың ересектермен, құрдастарымен қарым-қатынас жасауға деген қабілеттерінің ішінара жоғалуы болып табылады [2]. Олар эcopcиxологиялық зерттеулер: балалық шақ экологиясы және тұрақты даму психологиясы - басқа адамдардың сезімдері мен эмоцияларына азырақ жауап береді, ал эмоциялар мен сезімдерсіз әлемді толық қабылдау мүмкін емес. Эмоционалды хабардарсыз өзін және оның себептерін толық түсіну, сондай-ақ қоғаммен қарым-қатынас орнату мүмкін емес.

XXI ғасырда цифрландыру үрдісі шешуші кезеңге өтті, интернетті жер шарының әрбір екінші тұрғыны пайдалана бастады. Жаһандық институттың- McKinsey бағалауы бойынша, таяудағы 20 жылдың өзінде бүкіл әлем бойынша жұмыстармен міндеттердің жартысынан астамы автоматтандырылатын болады.

Алғаш рет «Эмоционалды интеллект» терминің (EI) Дж. Мейер мен П. Словей 1990 жылы қолданған болатын. Ғалымдар EI – Эмоционалды интеллект деп эмоцияларды мұқият түсіну, бағалау және білдіру қабілеті; басқа адамдардың эмоцияларын түсіну қабілеті; сонымен қатар адамның эмоционалды және интеллектуалдық өсуіне ықпал ететін эмоциялар мен сезімдерді басқару қабілеті деп түсінді. EI өзін-өзі тану, өзін-өзі реттеу, мотивация, эмпатия және әлеуметтік дағдылар аспектілерімен өлшенеді. EI-ні зерттеу салыстырмалы түрде жақында жүргізіле бастады, бірақ

қазіргі уақытта әлем елдерінде де, біздің Қазақстанда да интеллектің бұл түріне ерекше көңіл бөлінеді.

ЕІ-нің дамуы мектепке дейінгі және бастауыш мектеп жасында үлкен өзектілікке ие болады, өйткені дәл осы кезеңдерде балалардың белсенді эмоционалды қалыптасуы, олардың өзін-өзі тануы, рефлексия және нысаналарға деген түрлі көзқарастардың қалыптасу қабілеттері дамиды. Балалар көптеген пәнаралық зерттеулердің маңызды тақырыбына, сондай-ақ білім берудің негізгі нысандарына айналды. Л.С. Выготскийдің өзі мектеп жасына дейінгі балалардың эмоционалды дамуы мұғалімнің кәсіби қызметінің маңызды мақсаттарының бірі екенін айтты. Эмоциялар – бұл адамның психикалық өмірінің негізгі буыны, ең алдымен баланың өмірі. Осыған байланысты, мектепке дейінгі және бастауыш білім беруде баланың эмоционалды саласын дамыту өте маңызды. Эмоционалды интеллектке де, әлеуметтік интеллектке де көп көңіл бөлінеді. Бастауыш білім беру кезеңдерінде осы ерекше саланың – айналадағы адамдарға эмоционалды қарым-қатынас саласының маңыздылығы туралы түсінік қалыптасады. Бастауыш сынып оқушыларында ашуланшақтық, қуаныш, қорқыныш, таңырқау, ұят және т.б. сияқты эмоциялардың негізгі түрлері бұрыннан дамығанын атап өткен жөн. ЕІ дамуының осы қолайлы кезеңінде «пайдалы эмоционалды, әдеттерді» - эмоционалды жағдайларды алуға және көрсетуге байланысты дағдыларды қалыптастыру өте маңызды. Өздеріңіз білетіндей, бұл дағдыларды тұлғааралық қарым-қатынас кезінде ғана игеруге болады. Бастауыш мектеп жасы – бұл бала жақын адамдармен қарым-қатынас жасау арқылы, құрдастарымен ойын арқылы қарым-қатынас жасау арқылы адами қарым-қатынас дағдыларын игеретін, қалыптасушы кезең.

Мұндай байланыс ЕІ қалыптастыру үрдісінде ерекше маңызды. Дәл осы кезеңде алынған дағдылар адамның болашақ өмірінде шешуші әсер етеді.

Балаларға ойын-сауықтың, қарым-қатынастың виртуалды әлемі ұсынатын цифрландыру үрдісі эмоцияларды жеке адамға емес, тек ойынға немесе сандық құрылғыға көрсетуге мүмкіндік береді. Ақпараттық технологияларға деген қызығушылықтың артуының себептері негізінен технологиялық: интернетке оңай қол жетімділік, көптеген сандық құрылғылар, қосымшалар. Гаджеттермен және сандық құралдармен жалғыз өткізілген сағаттардың ұзақтығы балалардың ЕІ-ді азайтады, өйткені олар нақты адамдардан және тірі тұлғаралық қарым-қатынастан оқшауланған. Желілік қарым-қатынастар мен компьютерлік ойындардың барысында балалар көбінесе жағымсыз эмоцияларды сезінеді, сонымен қатар белгілі бір, жаргон тілін қолданады, бұл бір жағынан түсінуді жеңілдетеді, бірақ екінші жағынан тілдік сананың, шығармашылық тұрғыда өзіндік жетілудің қалыптасуына қатты кедергі келтіреді. Сонымен

қатар, мұндай қарым-қатынастың ең танымал кемшілігі-вербалды емес қарым-қатынас тәсілдерінің болмауы. Бұл фактілердің салдары эмоционалды жетіспеушілік және эмоционалды интеллектің, сондай-ақ вербалды интеллекттің дамуындағы айтарлықтай артта қалу болып табылады.

Бастауыш мектеп жасындағы көптеген балалар сандық әлемнен шыққаннан кейін конструктивті қарым-қатынас жасай алмайды, өзіндік жетілу және өзін-өзі тану әрекеттерін толық көрсете алмайды [5].

Қазіргі уақытта бұл мәселенің өзектілігін көретін және ЕІ дамуының қажеттілігін растайтын жеткілікті зерттеулер ұсынылған. Менің зерттеуім өзім қызмет етіп жатқан гимназияда жүзеге асты. Оған 6 жастағы 45 бала қатысты. ЕІ деңгейін анықтау үшін екі әдіс: А.М. Щетининаның әзірлеген ата-аналарға арналған сауалнамасы қолданылды. Сауалнама балалардың эмпатиясы мен мінез-құлқының сипатын, сондай-ақ олар үшін маңызды нәрселер мен оқиғаларға эмоцияларын көрсетуге дайындығын зерттеуге бағытталған. Екінші әдістеме эмоцияларды тану қабілетін зерттеуге бағытталған.

Зерттеу көрсеткендей, балалардың көпшілігі айналасындағы адамдардың эмоционалды жағдайын толық бағалай алмайды, олардың эмоцияларын тани алмайды және өздерін түсіне алмайды. Экопсихологиялық зерттеулер көрсеткендей: балалық шақ экологиясы және экспериметтің тұрақты даму психологиясы балаларда «тыныштық», «қызғаныш» сияқты бірнеше эмоционалды жағдайларды анықтауда қиындықтар туындады, дегенмен кіші бастауыш сынып оқушыларында эмоционалды сөздік қалыптасқан. Бұл баланың эмоционалды күйлерді атауға, олардың сипаты мен бағытын анықтауға, сондай-ақ эмоцияларға арналған бір түбірлі сөздерді тандап алуға қабілетті екенін білдіреді. Алынған нәтижелер көрсеткендей, балалар тобының көп бөлігі – бұл тапсырманы толығымен орындай алмады.

Жүргізілген зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып, қазіргі балалар эмоционалды интеллект саласына байланысты қиындықтарға тап болады деп қорытынды жасауға болады [6].

Заманауи цирлық технологиялардың баланың жеке басына әсері туралы педагогтардың, психологтардың ұстанымы өте оптимистік, ең бастысы толығымен тыйым салу мен толық еркіндік арасындағы шекараны ұстану қажет. Әрине, бұл сандық технологияларды қолдану әдісіне және жағдайға байланысты. Қазіргі уақытта заманауи білім беру ұйымы цифрлық шындықтың әртүрлі элементтерін қолданады: мысалы: анимация, білім берудегі интернет платформалар; интернет қайнаркөздері және т.б. Осыған байланысты балаларды оқыту мен тәрбиелеуде технологияның рөлін атап өткен жөн. Бұл сала көптеген қарама-қайшылықтарды тудырады, бірақ зерттеушілер цифрлық революцияның мектеп жасына дейінгі балаларды да, мектеп оқушыларын да ынталандыруы мүмкін екенін атап өтті [5].

Көптеген педагогтер цифрлық медианы өз қызметтерінде көптеп қолдануларына тура келетіндіктерін айтады. Сандық медианың тартымдылығы-өз жұмысын көптеген адамдармен бөлісу, жұмысты оқушылар үшін қызықты әрі тартымды ететін медиа мазмұнды пайдалану. Осыған байланысты цифрландыру оқытудың жаңа тәсілдерін жасау үшін жалпы әдіснамалық база бола алады. Қазіргі әлемдегі цифрлық технологиялар – бұл тек құрал ғана емес, сонымен қатар бірге қарым-қатынас, білім беру, жеке қажеттіліктер және т.б. үшін жаңа мүмкіндіктер ашатын өмір сүру ортасы.

Цифрландырудың балаға зиянды әсерін азайту үшін білім беру қызметі барысында осы үрдістің оң сипатамаларын ескеру қажет. Мұғалім мен отбасы бұл іс-әрекеттің үйлестірушісі болуы керек. Белсенді цифрлық трансформация дәуірінде академиялық бағдарламалар осы жағдайларға бейімделеді, осылайша жаңа «soft skills», яғни қарым-қатынас пен өзара қарым-қатынас орнатудың тиімді дағдылары мен іскерліктерін қамтитын «иілгіш» үрдіс пайда болады. Қоғамның даму деңгейі мен қарқыны әр адамның жеке мінездемелеріне, оның мүмкіндіктері мен қабілеттеріне байланысты. Цифрлық ғасыр адамы-өзгермелі технологиялар әлемінде жылдам бағдарлай алатын және бейімделе алатын және тиімді шешімдерді өз бетінше қабылдай алатын креативті, икемді, шығармашыл, өз пайымдауларында тәуелсіз тұлға. Біз бастауыш мектеп жасындағы баланың қарым-қатынасын, шығармашылығын, сыни ойлау дағдыларын дамыта отырып, басқаша айтқанда эмоционалды құзыреттілікті дамыта отырып, бір тұтас EI қалыптастырамыз.

Осылайша, ата-аналар мен мұғалімдер ортасында қалыптасқан цифрландырудың зияны туралы иллюзияға қарамастан, цифрлық технологияларды зиянды жағын ғана көрудің қажеті жоқ екенін атап өткім келеді, өйткені олар біздің өмірімізге еніп үлгерді және бүгінгі басты міндетіміз – балалардың эмоционалды интеллекттерін дамыту үшін барынша тиімді және өздерінің пайдаларына қолдануға үйрету.

Адам цифрландырумен делдал болған қызметтің әсерінен өзгереді, ал бұл қызметтің ішкі және сыртқы жағдайларына сәйкес табиғи түрде өзгереді деп айтуға болады. Заман талабы болғандықтан зияткерлік сала тұрғысынан адамзат біздің интеллектімізбен бірге жұмыс істейтін технологияларды жасайды, бұл орайда Мұхтар Әуезовтің «Ел боламын десең – бесігіңді түзе» деген сөзін қанатты қағидат етіп, өскелең ұрпақтың бастауыш сыныптан бастап өздерінің эмоционалды интеллекттерін дамытуға өз үлесімізді қосып, қадағалап отыруымыз қажет.

Әдебиеттер:

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауы. 11 қаңтар, 2022 жыл;

2. Комарова И.И. Образование в эпоху цифровизации//Электронный журнал. 2020. №5;
3. Батенова Ю.В. Детство в ракурсе инновационной среды визуальной инфокоммуникации // Мир психологии. 2019. №2;
4. Лисенкова А.А. Вызовы и возможности цифровой эпохи: социокультурный аспект // Гуманитарный журнал. 2018. №3;
5. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект. Почему он может значить больше, чем IQ //Манн, Иванов и Фебер. 2018;
6. Демина Е.В. Развитие эмоционального интеллекта у детей //Наука в мегаполисе. 2018.

Ф. Фребель әдістемесі арқылы балалардың сенсорлық қабілетін дамыту

Р. БЕЙИСОВА

«Сенсор» сөзі латынның «Sensus» – «сезім», «түйсік», «қабылдау», «түйсіну қабілеті» деген сөздерінен шыққан. Дүниені тану түйсінуден, қабылдаудан басталады. Түйсігі мен қабылдауы мол адамның қоршаған дүние жайлы көзқарасы кең, жан-жақты келеді. Сөйтіп, баланың сенсорлық мәдениеті, оның түйсігі мен қабылдауының даму деңгейі ойдағыдай дамыған таным қызметінің алғы шарты болып табылады.

Фридрих Фребель (1782-1852) – неміс педагогы, мектепке дейінгі тәрбиенің теоретигі. Фридрих бала бақшасының құрылуын насихаттаған, балалар үшін тәрбиешілерді дайындаған және олардың жұмысының өзіндік әдісін әзірлеген. Фридрих балалардың даму процесінде ойынның үлкен тәрбиелік және білімдік мағынасын айтқан. Сенсорлық тәжірибелері сенсорлық эталонға ауысады.

Сенсорлық бөлік – орталық жүйке жүйесінің өрлеме нейрондардың ұштары болып табылатын бөлігі. Мысалы: көру аймағы, соматосенсорлық бөлік және т.б. Сенсорлық ес – сезім органдарына түсетін ақпараттарды сенсорлық өңдеудің өнімдерін өте қысқа уақыт бойында есте ұстауды қамтамасыз ететін гипотезалық ес жүйкешесі. Сенсорлық тәрбиеге екі ұғым кіреді: *зер салып ойлау және ақыл-ой күштері. Сенсорлық даму:* бала заттардың түсін, пішінін, мөлшерін және олардың кеңістіктегі орналасуын айырып қана қоймай, ұсынылған заттардың да түрін, пішінін дұрыс атай алады, заттарды мөлшеріне қарай сәйкестендіріп (үлкен, кіші, аз, көп) анықтай алады, және ол қарапайым пішіндерді бейнелеп,

оларды берілген түске бояй алады. Бұл жастағы балалар заттардың белгілі бір эталондарға сәйкестігін көрсете алады. Әсерленушілік пен білуге құмарлық қаншалықты басым болғанымен, бұл жаста қабылдау әлі ұйымдаспаған. Әлі де мақсатты түрде қарау және көру, тыңдау және есту, т.б. қажетті біліктіліктері қалыптаспаған. Білім беру мекемелеріндегі қарапайым оқыту әдістемесі келесіден тұрады: «Біз ... алдымен бізді қызықтыратын зат жайында айтамыз, - деп жазады. *Сенсорлық эталондар дегеніміз* – қасиеттер мен қарым-қатынасының әр түрінің негізгі жеке түрлері жайлы қалыптасатын түсініктер. Бұлар түс, пішін, заттардың шамасы, олардың кеңістіктегі орны, дыбыс күші, уақыт аралықтарының ұзақтығы, т.б. 5-6 жастағы балалардың сенсорлық эталондарды игеруі жеке геометриялық фигуралармен, түстермен танысудан басталады. Содан соң заттар арасында шама қатынасы туралы түсініктер қалыптасады. Мысалы, үлкен, кіші, ең кіші. Сонда жеке эталондармен олардың арасындағы байланыстарды, қатынастарды, белгілерін игереді. Балада қабылдау іс-әрекеттерін жетілдіру өзінің негізінде бұрыннан таныс заңдылықты, яғни сыртқы бағдарлау іс-әрекетінің қабылдау іс-әрекетіне айналады. Әр түрлі заттардың қасиеттеріне бола игерген сенсорлық эталондармен салыстыруға, теңестіруге бейімделеді. Модельдеу заттың формасын талдау тәсіліне айналады. Күрделі модельдеу қабылдаудың модельдеуші іс-әрекеттерін қалыптастырады. Музыка әуендерін және сөзді, дыбысты қабылдауда сенсорлық тәрбие ерекше мәнге ие болады. Суретті қабылдау үш бағытта өтеді:

1. Болмысының бейнесі ретіндегі суретке деген көзқарасы өзгереді;

2. Суреттің болмысының арақатынасын дұрыс белгілей білуі, яғни суретте не бейнеленсе соны көре білуі дами бастайды;

3. Суретті талдай білу, яғни оның мазмұнын түсінуі дами бастайды.

Қабылдаудың дамуымен байланысты баланың ойлауы және басқа да таным әрекеттері дамиды. Ерте сәбилік шақта ойлау заттық іс-әрекет процесінде жүзеге асса бұл кезеңде практикалық әрекетке байланысты дамиды. *Сенсорлық тәрбие* – балалардың белсенді ойлау қызметінің дамуына ересектердің мақсатты ықпалы. Ол қоршаған дүние туралы түсінікке жеңіл білімдерді хабарлауы, оларды жүйелеп отыруды, танымдық мүдделерді зияткерлік дағдылар мен іскерлікті қалыптастыруды, танымдық қабілеттерді дамытуды қамтиды. *Сенсорлық тәрбие* – адамның таным қабілетін дамытып, білім қорын игеруіне жол ашатын тәлім – тәрбиенің негізгі бір саласы. Сенсорлық тәрбие арқылы балалардың оқып білім алуына іс-әрекетін бағыттау – сана сезімінің дамуына, ғылыми негіздерін меңгеруіне бағыт-бағдар бере отырып жеке тұлғаны қоғамның өркениетті даму бағытына сай жан-жақты тәрбиелеудің құрамды бөліктерінің бірі.

М. Монтессори – оқушы түсінген кезде, біз осы затқа қатысты жұмысты орындауға мәжбүрлейміз. Оқушы оның мәнін түсінгенмен,

ол өзінен талап етілетін жұмысты орындауда үлкен қиындықтарды ба-
сынан кешіреді. Себебі, тәрбиелеуде бірінші маңыздылық факторы
– түйсіктердің кемелденуінің болмауы». М. Монтессоридің әдістемесі
бойынша сезім мүшелерінің дамуы үшін баланың өзі таңдайтын, өзінің
ішкі келісімі бойынша, өз еркімен қатыса алатын іс-әрекет түрлерін табу
керек болады. М. Монтессори – қыздар мен ұл балаларды біріктіріп
оқыту және тәрбиелеудің жақтаушысы. Оның «Балалар үйі», «Балалар
бақшасы және жазуға, оқуға, санауға үйрететін мектеп» типі бойын-
ша құрылған. Монтессори өз жұмысындағы басты мәселе – қабылдау
мүшелерін дамыту деп білетін. Монтессори баланың сезімін тәрбиелеу
мақсатында 40-қа жуық құралдар жасап шығарған. Монтессори бала-
ларды тәрбиелеу мен дамытуда олардың жоғары қабылдағыштығы мен
сезімталдық кезеңдеріне көп бағытталған. Монтессоридің ұраны: *«Мұны
маған өзіме істеуіме көмектес»*. *«Маған жағдай жаса, мен өзім істеп-
үйренемін»*. Дәл осы себепті сабақтың негізгі уақыты (75%) емін-еркін
жұмыс істеуге бөлінеді. Әрбір бала өз таңдауға құқылы. Егер оларды ба-
ланы тәрбиелеу мен оқытуда қолданбаса, олар мүлдем жоғалып кетеді.
Бірақ сензитивті кезеңдер жеке болып табылады. Олар әртүрлі бала-
ларда, әр кезде жүреді. М. Монтессори әр түрлі сензитивті кезеңдердің
шегін көрсетуге тырысқан. Олардың әрқайсысының өтуі өте баяу ба-
стаумен, жоғары интенсивтілік этапымен және әрдайым сезімталдықтың
төмендігімен сипатталады. Олардың қатарына мыналар жатады:

- сөйлеудің даму кезеңі (туғаннан 6 жасқа дейін);
- тәртіпті қабылдау кезеңі (туғаннан 3 жасқа дейін);
- сенсорлық даму кезеңі (туғаннан 5,5 жасқа дейін);
- кішкентай заттарды қабылдау кезеңі (1,5 жастан 2,5 жасқа дейін);
- қозғалыс пен әрекеттің даму кезеңі (1 жастан 4 жасқа дейін);
- әлеуметтік дағдының даму кезеңі (2,5 жастан 6 жасқа дейін).

Бала өміріндегі сензитивтік кезеңдермен қатар Монтессори жас
ерекшелік бойынша дамуды атап көрсеткен. «Бала құқықтарына берілген
кепілдіктер туралы» Заңда қарастырылған, мұнда мүмкіндіктері шектеулі
бала дегеніміз – «физикалық, ақыл-ой, сенсорлық (сезімдік) және (неме-
се) психикалық бұзылыстар салдарынан тыныс-тіршілігінің шектелуімен
байланысты әлеуметтік көмекке, қорғауға мұқтаж және белгіленген
тәртіпте мүгедектігі бар болып танылған бала» деп есептейді. *Сенсорлық
тәрбие* – балалардың сенсорлық процесінің мақсатын жетілдіру,
(сезінулерді, қабылдауларды, ұсыныстарды) дамыту.

Сенсорлық тәрбиенің мақсаты: балалардың сенсорлық қабілеттілігін
қалыптастыру. Міндеттері:

- 1) Балалардың естілім жүйелерінің әсерлерін қалыптастыру;
- 2) Балалардың сенсорлық эталондар жүйелерінің әсерлерін
қалыптастыру;
- 3) Балалардың танымдық пен практикалық әрекетте естілім және

сенсорлық эталондар жүйелерінің әсерлерін өз бетінше қабылдауды қалыптастыру.

Дидактикалық ойындар арқылы тәрбиеші балалардың сенсорлық тәрбиені жүзеге асырып, танылатын үрдіс дамытады (білуге құмарлық, қарапайым көріністерде өзара байланысты түсіну және т.с.с.). Тәрбиеші ойынды ойлау, сөйлеу, қиял, ес, қоршаған өмірді кеңейту және бекіту әдістер ретінде қолданады». Дидактикалық ойындардың мағынасы қоршаған болмыста (табиғат, адамдар, олардың ара қатынастары, тұрмысы, еңбегі, қоғамдық өмірлері, оқиғалары және т.б.). Ф. Фребель «Тәрбиелеудің мақсаты балаларды ерте жастан қоғамдық орында ғана немесе бір мамандыққа үйрету ғана емес, оларды жеке тұлға ретінде дамуына мүмкіндік беру керек» дейді.

Ф. Фребельдің балабақшасы: Баланы нәресте шағынан дұрыс жетілдіру үшін Фребель алты «сыйлық» жасауды ұсынды.

Бірінші сыйлық – доп. Доп шағын, жұмсақ, алуан түске – қызыл, сары, жасыл, көк, күлгін (яғни, кемпірқосақтың барлық) түсіне және аққа боялған жүннен тоқылғаны жөн. Әрбір допшар жіптен тұрады. Анасы балаға доптың алуан түсін көрсете отырып, оны түстерді айыра білуге жаттықтырады. Шарды жан-жаққа қозғалта отырып, тиісінше «алдыға-артқа», «жоғары-төмен», «оңға-солға» деген ұғымдарды санасына сіңіріп, ана балаға кеңістік жайлы түсінік береді. Шарды алақанында көрсетіп және жасырып, тиісінше «Доп бар – доп жоқ» деген сөздермен демей отырып, баланы мақұлдаумен және теріске шығарумен таныстырады.

Екінші сыйлық шағын ағаш шар, текше және цилиндр (шардың диаметрі, цилиндрдің табаны және текшенің жақтары бірдей). Осылардың көмегімен бала заттардың әртүрлі формаларымен танысады. Текше өзінің формасымен және орнықтылығымен шарға қарама-қайшы болып келеді.

Үшінші сыйлық – сегіз шағын текшеден құрастырылған бір текше (текше екіге, оның әрбір жартысы төртке бөлінген). Осы сыйлықтың көмегі арқасында бала тұтас зат және оның бөлшектері туралы түсінікке ие болады деп есептеді.

Төртінші сыйлық: «кубтарды біріктіру» сегіз табаққа бөлінген текшелер, (балалардың құрылыс жұмыстарына қабілеттерін дамытуға арналған);

Бесінші сыйлық: «текшелер мен призмалар» 27 кішкентай текшеге бөлінген текше, олардың тоғызы кішірек бөліктерге бөлінген.

Алтыншы сыйлық: «текшелер, бағандар, кірпіштер» 27 текшеден тұратын текше, оның 7-і ұсақ бөліктерге бөліп қарастырды.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Кожевникова, В. Дары Фребеля: современный подход: [принципы педагогики теоретика дошк. воспитания Ф. Фребеля] / В. Кожевникова, Ю. Карпова // Обруч: образование, ребенок, ученик. - 2015. - № 1. - С. 20-21

2. Смирнова, Е. Фридрих Фребель: система дидактических игр / Е. Смирнова // Дошкольное воспитание. - 2006. - № 3. - С. 79-81.

3. Флегонтова, Н. П. Детский сад Фридриха Фребеля / Н. П. Флегонтова // Ребенок в детском саду. - 2003. - № 3. - С. 36-41

«Педагогика – Андрагогика – Эвтагогика» үштік ғылым сипаты

**Бұл зерттеуді Қазақстан Республикасы Білім және ғылым
министрлігінің Ғылым комитеті (Грант № AP08856223)
қаржыландырды**

**А.К. МЫНБАЕВА,
Ұ.Б. ТӨЛЕШОВА**

«Педагогика – Андрагогика – Эвтагогика» үштік білім, заманауи білім беру жүйесінде «Pedagogy – Andragogy – Neutagogy») «РАН-континуум» үздіксіз білім. РАН-континуумның негізін салушы Фред Гарнедд.

«Континуум» ұғымы (*лат. – continuum*) бір нәрсенің дамуындағы сабақтастық, ұштастық, үздіксіз деп қарастыруға болады. XVII ғасырдың 1833 жылынан бастау алған педагогика ғылымының саласы ересектер педагогикасы «Андрогогика», «*Ғылым және Тәрбие өнері*» педагогика ғылымы ретінде қалыптасып келеді. Қазіргі уақытта андрагогика тұлғаға – бағытталған, іс-әрекеттік, орта, конструктивистік және т.б. тәсілдерге сүйенеді. 2000 жылдан бастап Эвтагогика, Хьютагогика ұғымы (Neutagogy) өзін-өзі анықтап, реттеп оқыту негізін саласы дамып келеді. Оның негізін салушылар Stewart Hase және Chris Kenyon. *Эвтагогика* – қарқынды дамып келе жатқан виртуалды өмірде де өзін-өзі оқыту, интернет жүйесін меңгеру. XX ғасырдың 90-жылдарынан интернет пайда болғаннан білім беру жүйесі, білім алу талаптар өзгерді, яғни жаңа ұрпақ «Сандық ұрпақ», «Цифрлық ұрпақ» пайда болды.

Қазіргі уақытта «*цифрландыру*» термині тар әрі кең мағынада қолданылады. Цифрландырудың бар мағынасы көп жағдайда шығындарды төмендетуге, жаңа мүмкіндіктердің пайда болуына, т.б. әкелетін ақпаратты сандық нысанға түрлендіруді білдіреді. Ақпараттың сандық түрге нақты түрленуінің көптігі цифрландыру терминін кең мағынада қолдануға себепші болатын осындай елеулі оң салдарға итермелейді. Заманауи экономикаға цифрлық ортаға тез бейімделетін, жасанды интеллект сияқты жаңа технологияларды қолдана отырып жұмыс жасай алатын, кәсіби практикасына ендіретін жаңа кадрлар керек

екені сөзсіз. Қоғамның даму тетіктері жаңа білім беру стандарттарын ойлап табуды, цифрлық жүйелерге сәйкес жаңа технологияларды енгізуді және білім алушылардың кретиалдық бағалауына өзгерістер алып келуді негіздеп отыр. Цифрлық сауаттылық адамның жан-жақты қабілетілігі, ақпаратты іздеуі, қолдану білімі. Цифрлық дағды әлеуметтік желілерді, интернет ақпараттарын, компьютерлік бағдарламаларды тиімді қолдана білу қабілеттілігі. Педагогтардың цифрлық сауаттылығы цифрлық технологияларды күнделікті кәсіби іс-әрекет барысында пайдалану дағдысы, біліктілігі мен іскерлігі. *Цифрлық сауаттылыққа:*

- Инновациялық жағдайларға көзқарасы;
- Коммуникативтік біліктілігі;
- Медиасауаттылығы;
- Компьютерлік білімділігі;
- Ақпараттық сауаттылығы және т.б. жатады.

Қазіргі кезеңде білім беру саласындағы «*цифрлық педагогика*», «*цифрлық мектеп*», «*цифрлық мәдениет*», «*онлайн оқыту*», «*цифрлық педагог*», «*профессор онлайн*», «*цифрлық технология*» ұғымдармен РАН-континууммен байланыстыруға болады.

РАН-континуум заманауи білім беру парадигмасымен байланыстыруға болады. ЮНЕСКО үздіксіз білім беруді дамытудың жетекші стратегиясы қабылданды, «*Life Long Learning*» (LLL) – «*өмір бойы білім алу*», яғни «*үздіксіз өмірлік білім алу жүйесі*» сабақтастыру, ресми, бейресми, ақпараттық жүйеде қалыптаса бастады. Ресми білім беру мектепте, университетте, бейресми тренингтер, біліктілікті арттыру курстары жүргізіле бастады[1].

Андрогогика – грек *ἀνδρ* – (*andr-*), «адам» дегенді білдіреді және *ἀγωγός* (*agogos*), «көшбасшы» деген мағынаны білдіреді.

Андрогогика – бұл ересек адамдағы білім беру саласын, яғни оның жасалу ерекшеліктерін зерттейтін пән ретінде анықталады. ***ересектік, жетілу және қартаю кезіндегі оқыту***. *Андрогогика* – ересектерді оқыту, бейімдеу, қалыптастыру, әлеуметтендіру, дамыту туралы ғылым.

Андрогогика – адамгершілік туралы білім. Бұл ілімнің негізін 1833 жылы неміс ағартушысы *Александр Капп* өндірген. Ал ересектерге білім беру теориясымен айналысқан ғалым *Евген Розенсток-Хьюси* [2]. 1967 жылы *Ноулз* ересектерге білім беру теориясын түсіндіру үшін «*андрогогия*» терминін қолданды. *Ноулз* ересектерді оқытуға мотивация беретін алты теорияны ұсынды:

Білу керек: Ересектер бір нәрсені үйренудің себебін білуі керек.

Қор: Тәжірибе (оның ішінде қате) оқу іс-әрекетінің негізін ұсынады.

Өзіндік тұжырымдама: Ересектер білім беру туралы шешімдеріне жауап беруі керек; қатысу жоспарлау және бағалау олардың нұсқауы.

Дайындық: Ересектер бәрінен бұрын пәндерді оқуға мүдделі өзектілігі олардың жұмысына және / немесе жеке өміріне.

Бағдар: Ересектерге арналған оқыту проблема – мазмұнға емес, орталықтандырылған.

Мотивация: Ересектер ішкі және сыртқы мотиваторларға жақсы жауап береді [3].

Андрагогика – даму үстіндегі ғылым. Сол себепті оқытудың ересек адамның іс-әрекеті ретінде әлеуметтік-андрагогикалық ерекшелігін қалыптастыратын негізгі шарттарын белгілеудің қажеттігі туындайды. Андрагогика ғылымының негізгі шарттары:

- өз білім алуындағы жетекші рөл үйренушінің өзіне тиесілі;
- ересек үйренуші өзін-өзі басқаруға, өзін-өзі көрсетуге ұмтылады және солай сезінуі тиіс;
- ересек адамда өзінің және өзгелердің үйренуі барысында қажет болуы мүмкін өмірлік тәжірибесі бар;
- ересек адам өмірлік маңызы бар мәселелерді шешу мен нақты мақсаттарға жету үшін білім алады;
- ересектер үйренуші оқыту барысында алған білім-білік дағдыларды кейінге қалдырмай пайдалануды көздейді;
- ересектердің оқу іс-әрекеті кейде шектейтін, кейде көмектесетін уақыттық, кеңістіктік, тұрмыстық, кәсіптік және әлеуметтік факторлар арқылы өзгеріске түседі;
- ересектерді оқыту үрдісі оның барлық (жоспарлау, жүзеге асыру, бағалау және түзету) кезеңінде оқытушы мен үйренушінің бірлескен іс-әрекеті түрінде ұйымдастырылады.

Осы тұста бүгінде «*life-long education*», яғни «*өмір бойы оқу, өмірлік оқу*» халықаралық терминіне сай біліктілікті арттыру жүйесін дамытудың басты стратегиялық бағдары – ересектердің кәсіби жолында өмірге жауапкершілікпен қарайтын, дүниетанымдық мәдениеті жетілген, креативті ойлауға дағдыланған, іскерлік қабілеттілігі биік, академиялық ұтқырлығы жоғары, гуманистік ойлауы басым, инновациялық іліммен қаруланған адамгершілік қасиеттері мол білікті мамандардың жаңа форматын қалыптастыру жұмыстарын атқарады. Ересектер қызметтің субъектісі болады, егер ол өзін қандай да бір дайындаған жұмыстарының, ұсынатын негізгі идеяларының субъектісі ретінде қарастыруда қарым-қатынасқа ие болса, онда фасилитациялық амал іске асады деп айтуға болады. Осыған сәйкес білімін жетілдіру кезінде андрагог-педагог ересектердің танымдық әрекетін қолдауда мынадай позицияларға аса көңіл бөлуі қажет:

- қатысушылардың ішіндегі лидерлердің, топ белсенділерінің ғана емес, барлығының көзқарастарына көңіл бөлу, оларға қолдау көрсету;
- педагог мамандардың пікірлеріне шынайы қызығушылық, конструктивтілік таныту;
- басқаның ойын қабылдауға үйрету;
- қисынсыз мазмұндарды қабылдауға мәжбүрлемей;

- топ ішінде айтылған ой-пікірлердің сыналуына, баға берілуіне жол бермеу, т.б.

Игнатович, 2013; Шеманаева, 2016; Саргсян, 2014 зерттеулері негізінде «Педагогика – Андрагогика-Континуум» ұғымдарының сипатын төмендегі кестеде ұсынамыз.

Салыстырмалы сипаттама	Педагогика	Андрагогика (ересектер білім беру үшін)	Хьютагогика Эвтагогика (өздігінен білім алу)
Автономия	Тәуелділік	Тәуелсіздік	Автономия
Білім беру ресурстар	Педагог ұйымдастырады	Тәжірибе барысында оқушыларды педагогикалық қолдау	Барлық ресурстар оқыту траекториясын қалыптастырады
Салыстырмалы білім	Сызықтық және дәйектік	Білімнің дамуы	Оқытуда дербес процес құру
Бақылау	Педагог	Педагог / оқушы	Оқушы
Өндіріс туралы білім	Затты түсіну	Диалогтар өзара әрекеттесу, бағалау	Білім жоспарын құру
Когнитивтік деңгей	Таным	Метатаным	Таным туралы білім (эпистемологиялық таным)
Деңгей	Мектеп	Ересектерді оқыту	Дипломнан кейінгі оқыту
Фокус оқыту	Пәнге бағдарланған білім	Проблемалық тапсырмалар мен проблемаға бағдарланған оқыту	Қоршаған ортаны бақылау, тәжірибе алмасу арқылы оқушылардың белсенділігін арттыру
Мотивация	Сыртқы және ішкі мотивация	Ішкі мотивациясын арттыру, өзін-өзі дамыту, тану және құрметтеу	Таным, шығармашылық қабілеттері арқылы өзіндік мотивация қалыптастыру
Мұғалімнің рөлі	Оқу процесіне қажетті көрнекілік құралдармен қамтамасыз ету	Ахуал, ынтымақтастық, ашықтық, құрметтеу арқылы фасилитатор жауап	Оқушылар арасында Ахуал, ынтымақтастық, ашықтық, құрметтеу арқылы фасилитаторын қалыптастыру
Дамыту сатылары	1.0 білім беру	2.0 білім беру	3.0 білім беру

Кестеден андрагогика 2.0 білім беру моделімен тығыз байланысты екенін көруге болады. Кәсіби және тұлғалық даму үшін өз білімін жетілдіру стратегиялары мен технологияларын меңгеру қажеттілігін көрсетеді.

РАН-континуумның әрбір шартты өрісінің өз заңдары бар, алайда біртұтас көзқарас оны қазіргі заманғы білім берудің «тұтас ортасы» ретінде, әрбір бағыттың ерекшеліктерін білу қажеттігіне түсінуге ықпал етеді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Практическая андрагогика. Методическое пособие. Книга 1. Современные адаптивные системы и технологии образования взрослых / Под ред. д.п.н., проф. В.И. Подобеда, д.п.н., проф. А.Е. Марона. – СПб.: ГНУ «ИОВ РАО», 2003. – 406 с.

2. Мынбаева А.К. Обзор новейших теорий образования: Педагогика 2.0, Образование 3.0 и Хьютагогика (Эвтагогика) // Вестник КазНУ. Серия «Педагогические науки». – 2019. – №4. – С. 4-16.

3. Шеманаева М. А. РАН-continuum: от обучения к учению и автономии // Научно- методический электронный журнал «Концепт». 2016. – №S19. – URL: <http://ekconcept.ru/2016/76222.htm> 7.

Арт-терапияның сурет салу әдісі арқылы оқушылардың қабілетін ашып, шығармашылығын дамыту

Д. НУГМАНОВА

Аңдатпа

Мақалада арт-терапияның дамыту және түзетуде оқушылармен жұмыс жүргізе отырып, артықшылығы мен мүмкіндіктері қарастырылады. Арт-терапияны балалармен жұмыс жасаудағы маңызы және оны жүргізу көрсетілімдері сипатталады.

Қазіргі заман талабына сай, әр мұғалім, өз білімін жетілдіріп, ескі бір сарынды сабақтардан гөрі, жаңа талапқа сай инновациялық технологияларды өз сабақтарында күнделікті пайдаланса, сабақ тартымды да, мәнді, қонымды, тиімді болары сөзсіз. Психотерапияның маңызды салаларының бірі қазіргі таңда арт-терапия болып табылады. Арт-терапия даму үстіндегі психотерапияның әдістерінің жаңа түрі болып есептеледі. Қазір Қазақстанда арт-терапия өзінің қалыптасу

кезеңінде. Бірақ арт-терапияны қолдануға деген қызығушылық өте жоғары. Сондықтан өзіме осы арт-терапияның түрлі әдістері қатты ұнайды.

Арт-терапия – бұл адамның психологиялық денсаулығы мен эмоционалды сезімдерін шығармашылық жол, өнер арқылы емдеу бағыты. Бұл жерде адам спонтанды түрде ойланбастан салған суреттері, жазулары, шығармалары, мүсіндері арқылы өзінің ішкі «МЕНІН» (Эго) визуалды түрде бейнелей алады.

Арт-терапияның классикалық түрлері визуалды шығармашылыққа байланысты болған: живопись, графика, фотография, сурет салу. Бірақ қазіргі кезде арт-терапия түрлері бірнеше есе артып отыр. Негізгілері:

- фототерапия;
- драмотерапия;
- библиотерапия;
- музыкатерапия;
- би терапия;
- кинотерапия;
- куклотерапия;
- оригами.

Арт-терапия – бұл бейнелеу өнерімен емдеу. Арт-терапия мақсаты – баланы сурет салуға үйрету емес, сурет салдыру арқылы шектен тыс эмоцияларды (көбіне сөйлей алмайды) тудыратын проблемаларды жеңуге, шығармашылық энергияның шығуына көмектеседі. Бала болашақта эмоциялық күштенуді жеңілдететін, өзіне қолайлы әрі ұнамды тәсілді меңгереді. Бейнелеу тәсілдері бала іс-әрекетін түрткілендірді, оның зейінін бағыттап, тұрақтандырады, сондай-ақ бала айрықша тәжірибе алады. Бейнелеу іс-әрекетінде бала өзін-өзі еркін ұстап, өз ойын сурет арқылы жеткізе алады. Бала үшін бастысы нәтиже емес, сурет салу үрдісі маңызды. Сондықтан, арт-терапия балалармен жұмыс жасауда осындай нәтижелерімен тиімді әрі пайдалы.

Шығыс даналығы бойынша «сурет мың сөзбен жеткізе алмайтынды жеткізеді». В.С. Мухина және басқа да зерттеушілердің айтуынша сурет бала үшін өнер емес, сөйлеу болып табылады. Суреттің әрбір сызығының, әрбір түсінің өзіндік сипаты, өзіндік көңіл-күйі бар. Олардың көмегімен бала өзінің ішкі әлемінде болып жатқан барлық дүниені жеткізеді. Мұның барлығы арт-терапияның баланың эмоциялық өрісінің дамуымен тығыз байланысты екендігін дәлелдейді. Бала сурет сала отырып, қуанышқа, өзара түсініктікке, табыстарға толы ғажайып ертегі әлеміне түседі.

Арт-терапия – өнердің адамның эмоциялық және тұлғалық-мағыналық өрісіне, қатынастар жүйесіне күшті әсеріне негізделген психотерапияның мамандандырылған түрі. Арт-терапия вербалды жеткізу қиын, терең

проблемалық материалдың ашылуына және емделуіне көмектеседі. Арт-терапевтік техникалар эмоциялық қолдауға бағытталған.

Арт-терапия – бұл өнермен емдеу немесе өзін шығармашылық арқылы көрсетумен емдеу бағыттарының бірі. Арт-терапия – әр түрлі психикалық, физикалық ауруларымен ауыратын адамдарға, тәуекелдік топтар өкілдеріне көмек көрсету, сондай-ақ ауырмайтын адамдарға тұлғалық өсу, потенциалын арттыру мақсатында бейнелеу құралдарын қолданады. Арт-терапия әдістері мазасыздықпен, агрессивтілікпен, қорқыныштармен және т.б. жағымсыз күйлерімен күресуге көмектеседі. Сурет, ертегі, ойындар арқылы арт-терапия ішкі шиеленістерден және күшті эмоциялардан шығуға өз сезімдері мен толғаныстарын ұғынуға көмектеседі, өзіндік бағалаудың артуына, босаңсуға, еркінсуге және күштенулерді, қысымды түсіруге мүмкіндік жасайды, шығармашылық қабілеттердің дамуына да игі ықпалын тигізеді. Арт-терапиялық әдістер қорқыныш мәселесімен жұмыс жасауда тиімді. Қорқыныш суретін салғызу тапсырмасының өзі балаларды өз қорқыныштарымен жұмыс жасауға жұмылдырады. Әрине қорқынышты суреттеу оңайға соқпайды. Балаға бұл тапсырманы орындау үшін бірнеше күндер қажет етіледі. Осылайша, ішкі психологиялық кедергі – қорқыныштың қорқынышы жеңіледі. Сурет салуға бел байлау – өз қорқынышымен тікелей қақтығысу, онымен бетпе бет жүздесу және оның бейнесін суретке салып бітпегенше мақсатты түрде ерік күшін жұмсап, есте ұстап тұру – жарақаттанушы нәрселердің өздігінен азаюына мүмкіндік береді. Сурет салу үрдісінде қорқыныш объектісі санада қатып қалған психикалық түзілімді көрсетпейді, себебі ол көркемдік бейне ретінде шығармашылық тұрғыда қайта бейнеленеді. Сурет салу кезінде байқалатын қызығушылықтар қорқыныш эмоциясын біртіндеп бәсеңдетіп, оны орындап жатқан тапсырмаға ерік күшімен шоғырлануға және оған қанағаттануға алмастырады. Арт-терапия үрдісі балаға өз проблемаларын жандандыруға және оны түсінуге, сонымен қатар оны шешу жолдарын көруіне көмектеседі. Сурет салу-бала қиялың, ойлау орамдығын дамыту үшін табиғи мүмкіндік болып табылады. Шындығында сурет салуды ұнататын балалар ерекше фантазиясымен, сезімдерін тікелей жеткізе алуымен және ой-пікірлерінің орамдығымен ерекшеленеді. Олар өздерін суреттегі адамның немесе кейіпкердің орнына қоя біледі және оған деген өз қатынасын білдіре алады. Бала сурет сала алады өзін қорқытатын жағымсыз, зақым келтіруші бейнелермен ешбір ауыртпалықсыз байланыса алады.

Арт-терапия – баланы бейнелеу кезіне дейін айналасын қоршаған атмосфераға әкеледі: риясыз қабылдау, баланың артықшылықтарын тану, қажеттіліктерін түсіну. Бала өзінің қажет екендігін сезінеді, ол баланың: «мен іске жарайды екенмін, қолымнан бір нәрсе келеді», «менің қабілеттерім бар», «мені басқалар біледі», «менің ойларымды ескереді», «мен қиындықтарды жеңе аламын», «мен қиындықтардан

қашпаймың, алға ұмтыламын», т.б. сияқты ойларынан көрініс табады. Бала өзге балалармен өзара әрекеттесу барысында әлеуметтік қатынастардан күтілетін күтілімдерін өзгертеді: «мен басқа балалардың табыстарын көремін», «маған үлкендермен қарым-қатынасқа түсу оңай», «мені түсінеді», «маған көмектеседі, мені қолдайды» деген оймен өзіндік бағалауы артады.

Арт-терапия – әдістер негізінде жұмыстарды қандай балалармен жүргізуге болады? Мұндай сабақтар қандай балаларға арналған? Арт-терапияны әр түрлі балалармен жүргізуге болады. Мысалы мен өзім практикада көбінесе бастауыш, орта, жоғарғы сынып оқушыларымен жүргіземін. 11 сыныптармен қорқыныштарын, үрейлерін жеңуге көмектесу мақсатында жүргіземін. Басқа сыныптарда «өзін-өзі бағалау», «Графикалық сурет» әдістемесі, «Жаңбыр астындағы адам» жобалау әдістемесі, «Менім отбасым», т.б. әдістемелерді қолданудағы мақсатым: Әр баланың көркемдік қабілетін дамыта отырып, шығармашылығын дамыту. «Мен» бейнесін қалыптастыру, арттерапияны қолдану арқылы баланың өзі білмеген, өзінен құпияда сақтаған дарындылықтарын жарыққа шығарып, оны дамытуға қанағаттанушылық сезімін ояту, өзінің ішкі- жан- дүниесін білуге, түсінуге мүмкіндік беру.

Ал арт терапияны қолданудың нәтижесі: Тұлға бойындағы қабілетін ашып, шығармашылығын шыңдайды. Өмірлік ұстанымы қалыптасады. Өз-өзіне талдау жасауды үйренеді. «Мен бейнесі» қалыптасады. Өзін-өзі қабылдауы артады. «Мен» қағидасын дамытуда арттерапиялық әдістемелерді (техникаларды) қолдану маңызды.

Ал психологиялық қызмет жүйесінде тиімділігі: оқушылардың қабілеттілігін арттыру үшін жинақталған әдістемелер жүйесі құралады.

Терапия сәтті, нәтижелі болу үшін оқушыларға қолдау көрсету:

1. Сіздің ашық қатысуыңыз және қолдауыңыз керек, алайда басшылық етіп, араласпау қажет;

2. Арнайы таңдалған уақыт. Маңыздысы, сіздің уақытыңыз шектелмеуі тиіс, балада да қалағанынша жұмыс жасауға мүмкіндік болуы тиіс. Сабақты мынандай шартпен бастау керек: балалар жарты сағаттан соң сендер тамақтануларыңыз немесе ұйықтауларыңыз қажет деп ескерткен жөн;

3. Алдын ала дайындалған кеңістік. Жұмыс жасалатын орын дайындалуы тиіс. Егер сурет салу жұмысы жасалатын болса, онда еденге төсеніш төселуі керек, балалар бүлдіруге болатын киім киюі қажет, ал бағалы заттарды жинап тастаған жөн;

4. Сіздің жүргізілетін жұмыстардың балалардың қиындықтарын жеңеді деген сеніміңіз. Балалар оның шынымен де көмектесетініне сенеді. Сондықтан, балалардан өзіңіз үйренгеніңіз жөн.

Бұл жерде бастауыш, орта сынып оқушыларының жұмыстары. Әр баланың жасына сай салынған сурет. Әр баланың отбасындағы қарым-қатынасын, бір бірінің тыңдауы байқалады.

«Жаңбыр астындағы адам» әдістемесі сирек кездесетін, бірақ қызықты және мәліметті әдістеме болып табылады. Ол адамның эго күшінің диагностикасына, оның жағымсыз жағдайларға

қарсы тұру қабілетіне бағытталған. Сонымен қатар, қорғаныс механизмдердің қасиеттері мен жеке тұлға резервтерін ашуға көмектеседі.

Бұл суреттерді орта және жоғарғы сынып оқушылары салған. Суреттен балалар өздерін болатын кедергілерден, жағымсыз әдеттерден қалай қорғанатынын белгілеген. Бейнелеудің сипаты адамның қиын жағдайларды қалай қабылдайтынымен байланысты. Оқушылармен жұмыс жүргізу барысында олардың ішкі жандүниесі ашылып, өз ойларымен еркін бөліседі. Қиындықтардан шығу жолдарын бірге қарастырамыз.

Тренинг барысында оқушылар өздерінің ойларын қағаз бетіне түсіріп, қорқыныш, үрейлері туралы суреттеп береді.

Инклюзивті білім алатын оқушылармен арт-терапияның көмегі өте зор. Себебі олардың бәрі әртүрлі диагнозбен келген. Инклюзивті балалармен жұмыс жасау өте қызық, олардың ішкі жан дүниесі басқа әлем.

Балалар өз ойларын дұрыс жеткізе алмаған кезде сурет салып, бояп береді.

Қорыта айтқанда арт-терапияның балалар мен педагогтармен жүргізу барысында психологтарға көп көмегі тиеді. Ішкі жан дүниесіне үңіле

қарап, көмектесуге болады. Қазіргі уақытта балаларын өздерін арт-терапияның әр түрлі саласына барып, өздерін жаңа қырынан байқап жүрген таныстарымды көріп жүрмін. Бала сурет сала отырып, өз сезімдері мен толғаныстарын, әсерлерін, қалаулары мен арманын көрсете алады, өзін қорқытатын жағымсыз, зақым келтіруші бейнелермен ешбір ауырtpашылықсыз байланыса алады.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Эдит Крамер. Арт-терапия с детьми. – М., «Генезис», 2013;
2. Мардер Л.Д. Цветной мир. Групповая арт-терапевтическая работа с детьми дошкольного и младшего школьного возраста. – М: Генезис, 2007;
3. Диагностика в арт-терапия. – СПб: Питер, 2000;
4. Злата Королева Говорящий рисунок (100 графических тестов).

Оқушылар арасындағы буллинг мәселесін шешу жолдары

А. СЕНГИРОВА

Қазіргі уақытта, жасөспірімдік жасқа тән түрлі сұрақтар, қоғам және адам дамуын зерттейтін көптеген ғылымдардың назарында, осыған байланысты буллинг, яғни жасөспірімдік зорлық-зомбылық, күткендей, классикалық көзқарас аясында емес, ал ұзақ уақытқа созылатын «жәбірленушіні» қудалау мәселесі ретінде қарастырылуда. Дегенмен, жасөспірімдік жас табиғаты бойынша өте қиын болғанымен, жасөспірімдердің жанжалға қатысуы қалыпты жағдай. Буллинг мәселесі екі жақтың арасындағы ситуациялық түсініспеушілікпен емес, саналы түрде жасөспірімдермен, ұзақ мерзімге таңдалған «жәбірленушінің» статусын өзгертуге жол бермеу ниетімен ерекшеленеді. Осы статустың ең жақын аналогы изгой болуы мүмкін еді, бірақ буллинг құбылысы – бұл басқа проблема – ол «жәбірленушіні» қорлаушыда жазасыздық сезімін бекітеді, басқа адамға қатысты моральдық шекараны алып тастайды, жалпы айтқанда әлеуметтік-қауіпті сипатқа ие, себебі мұндай мінез-құлық тек қоғамның нормаларымен, жасөспірімдік топтың нормасы мен құндылықтарымен ғана реттелмейді, сондай-ақ «жәбірленуші» мен басқалардың тарапынан азғындық жайлы кері байланысты бұғаттауы да проблема. Басқаша айтқанда, буллинг феномені өзінің табиғаты бойынша айналадағы адамдар мен «жәбірленушіге» әсері, кезінде нацистермен сыналған «адамгершіліктен айырылу» феноменіне өте жақын.

Жасөспірімдік жас – бұл әлеуметтік стереотиптерді қайта қарау, тұлғалық өсу және даму кезеңі болғандықтан, қарапайым жасөспірімдердің қақтығыстарын, ұзақ мерзімге созылған буллингтің деструктивті түрге өтуіне, сондай-ақ жасөспірімдер арасында «жәбірленушінің» пайда болуына жол бермеу керек, себебі психикасы әлсіз жеткіншектерде осындай өзара әрекеттесудің түрі бекітіліп, кейін басқа жас кезеңіне де өтуі мүмкін. Сонымен айта кеткендей, мұндай ауыр іс-әрекеттердің нәтижесінде «жәбірленуші» көптеген психологиялық немесе физикалық тұрғыда зардап шегуі әбден мүмкін.

Бұл құбылысты зерттеуде теориялық және практикалық сипаттағы бірқатар қиындықтар бар. Мысалы, теориялық тұрғыдан алғанда, бұл құбылысты түсіндіретін, әсіресе, жасөспірімдерге байланысты әзірлемелер әлі де жеткіліксіз, өйткені бұл проблема тек жас ерекшелігі ғана емес – әлеуметтік сипатқа да ие, сондықтан қоғамның өзі үшін де, жас ұрпақтың арасында да, бұл мінез-құлықтың өте жағымсыз үлгісі болып табылады. Агрессияның классикалық теориялар тұрғысынан, қақтығыстар, жас психологиясы және педагогикасы және т.б., буллинг құбылысын түсіндіру қиындығы, тіпті ұғымдар деңгейінде де нақты түсінік жоқ – агрессия бар, жанжал бар, жәбірленуші мен жәбірлеуші бар және т.б., әр теориялық тәсілдің мәселеге өзіндік көзқарасы бар, бірақ ол әдетте тек бір тәсіл шеңберімен шектеледі. Бұдан бөлек, буллинг құбылысын түсіндіруде әрдайым жас ерекшелігі ескерілмейді, өйткені буллинг жасөспірімде міндетті түрде тұрақты құбылыс емес – бұл құбылыс көбінесе ересектердің әсерінен жабық топтарда (сынып, құрдастар) пайда болады және әрдайым сырттан анық көріне бермейді. Сондықтан буллинктің ерекшеліктерін аспектілерінде дәл құбылыс ретінде анықтау қиын. Бұл қазірдің өзінде практикалық проблема – буллингті қарапайым жасөспірімдер қақтығыстарынан анықтау және ажырату қиын, олар көріністе жарқын, бірақ табиғаты бойынша алыс болуы мүмкін. Сондықтан диагностикалық сипаттағы қиындық бар. Сондай-ақ, бұл құбылыстың профилактикалық проблемасы бар, өйткені бұл жерде сөз тек жасөспірімдердің бір-бірімен қарым-қатынас жасауы, араласу қабілеті жайлы ғана емес, бірақ әңгіме қарым-қатынастың моральдық және құндылық негізі туралы, дәлірек айтқанда, бұл сала мұғалімдердің жасөспірімдерге әсері өте жабық, өйткені жасөспірімдерде моральдық билік өз ықпалын жоғалтады және мүлдем басқа адамдар құндылыққа ие болады.

Мектептегі зорлық-зомбылық проблемалары алғаш рет XX ғасырдың басында – 1905 жылы К. Дьюкс өзінің зерттеуін жариялаған кезде пайда болды, бірақ шынымен жүйелік зерттеуді скандинавиялық зерттеушілер жүргізді, олар: Д. Олвеус, П. Хайнеманн, А. Пикас, Е. Роланд.

Олар буллинг тұжырымдамасын жасады – (bullying, ағылшынша bully

– бұзақылық) және олар бұл ұғымды қысым көрсету, кемсіту, қудалау ретінде талдады.

Бұл проблемалардың кейінгі зерттеулерінде әр түрлі зерттеушілер осы құбылыс жайлы өз ойларын ортаға салып, талқылады, бірақ олардың барлығы адамға немесе адамдар тобына физикалық, психикалық зорлық-зомбылықпен бірге жүретін әлеуметтік, психологиялық және педагогикалық проблемалардың үлкен тобының болуын, адамның агрессорға қарсы өзін қорғай алмайтындығын көрсетті.

Мәселенің осы көзқарасына сүйене отырып, буллинг классикалық түсініктегі мінез-құлық емес, агрессивті мінез-құлықтың көптеген нақты түрлері менқосымша түрлерін қамтитын деструктивті өзара әрекеттесудің ерекше түрі екенін атап өтуге болады.

С. Кривцованың анықтамасы: буллинг – бұл кейбір балалардың басқаларға қарсы агрессиясы, агрессор мен жәбірленуші күштерінің теңсіздігі болған кезде, агрессия қайталануға бейім. «Күш теңсіздігі, қайталану – буллингтің екі маңызды белгісі».

Буллингтің ерекшелігі, ол жәбірлеушімен мен жәбірленушінің позицияларының теңсіздігінде, егер жәбірлеуші физикалық немесе психологиялық сипаттағы артықшылықтарға ие болса, ал жәбірленушінің басқа адамдарды тарта отырып, өзін қорғауға және басқаларды тартуға мүмкіндігі жоқ. Сонымен қатар, буллинг сипатталады: жәбірленушіге қасақана зиян мен қайғы тигізу; жәбірленушінің өзіне деген сенімділіктен айыруға бағытталған; қарсы тұру қабілеті, адамның қадір-қасиетін буллингке және жоюға бағытталған; және психикалық немесе физикалық әл-ауқат пен денсаулықты бұзу. Сонымен қатар, буллинг әрдайым топта пайда болады, айналасындағы адамдарға тартып, әсерін тигізеді (бұл буллинг қақтығысқа ұқсас), буллинг ешқашан өздігінен тоқтай алмайды – не тек үшінші тараптың араласуынан кейін, не жәбірленушіні немесе қылмыскерді бір-бірінен алыстатқан жағдайдан кейін.

Сондай-ақ, буллинг төмендегідей сипаттамаларға ие:

1. Қайталану және/немесе кезеңділік;
2. Пиғыл;
3. Зиян тигізу;
4. Күш немесе әсерді теріс пайдалану.

В.П. Петросянцтың зерттеу нәтижелері көрсеткендей, жәбірленуші болған мінез-құлық қыздарда да көбірек көрінеді. Бұл факт әйелдікке тән белгілермен, гендерлік сәйкестікті қалыптастыру үдерісімен және өзін-өзі тану ерекшелігімен байланысты. Қыздар өзін-өзі сынайды және «Мен»-нің әр түрлі аспектілерін талдауға бейім, ал ұлдарда «Мен» құрылымы жеңілдетілген.

Ұлдар топтың әлсіз мүшесіне қарсы агрессивті мінез-құлыққа итермелейтін әр түрлі себептермен буллинг бола алады. Осындай себептердің бірі – тану ниетімен бір уақытта пайда болатын және

басқаларды басу арқылы мақсатқа жету қажеттілігін дамытуға әкелуі мүмкін кемшіліктің кешені.

Булли – ұлдар физикалық агрессияға бейім, физикалық зорлық-зомбылыққа бейім, ал ренішті лақап ат пен мазақ тек қудалаумен бірге жүреді. Зерттеушілердің ұлдардың жеке ерекшеліктері туралы пікірлері әр түрлі. Кейбіреулер булли ұлдарына қорқыныш, дабыл пен уайымның болуы, стандарттылық, тыйым салу, шешім қабылдаудағы пікірлер мен көзқарастардың сәйкестігі, оқшаулау, олардың ішкі әлемінің жақындығы, жасырындық тенденциясы, өзіне қанағаттанбау, өз кінәсіздігіне күмәндану, айтылған және істелген ісіне өкіну, өзін-өзі растау тенденциясы тән деп санайды.

Басқалары булли ұлдарын импульсивті, отбасылық тәрбиенің әр түрлі стилімен сипаттайды. Ата-аналардан агрессивті мінез-құлықты үйрену ықтималдығын жоққа шығаруға болмайды, әсіресе егер отбасында физикалық жаза мен зорлық-зомбылық қолданылса, отбасы мүшелері эмоционалды түрде бөлінеді.

Қыздардың буллинг себептері: гормоналды сәтсіздік; авторитарлық әке немесе ананың болмауы; феминистік құндылықтар мен көзқарастарға деген адалдық, олар үшін дайындалған гендерлік рөлге қарсы «бүлік»; құрдастар тобында көшбасшы болуға деген ұмтылыс; зорлық-зомбылықтан кейінгі қорғаныс реакциясы; жеңіске жетудің ерлерге тән тәсілдерімен ерлердің спорт түрлерімен айналысу (мысалы, күрес).

Булли қыздары үшін эгоцентризм, мазасыздық, демонстрация, назар аударуға деген ұмтылыс, нәрестелік және эмоционалды жетілмегендік сияқты жеке қасиеттер тән. Әдетте, олар басқалармен тұрақсыз қарым-қатынаста болады, теріс эмоциялардың тез пайда болуы, айыптауға бейімділік, ашулануға агрессивті реакциялар, тұрақсыз өзін-өзі бағалау.

Қыздар мазақ етуге, «жәбірленушіге» қарсы интригаларға, жапсырмаларға және лақап аттарға, өсек пен қауесетке көбірек бейім. Сондай-ақ, буллингдың физикалық көріністері болуы мүмкін, әсіресе еркектік ерекшеліктері бар қыздарда.

Ер балаларда жасы ұлғайған сайын агрессиялық мінез-құлықтың төмендеуі, ал қыздарда – агрессияға (агрессиялық мінез-құлыққа) бейімділіктің артуы байқалады.

Жалпы, жасөспірімдердің ортақ агрессиясы дұшпандық, ауызша буллинг, менмендік, бүлікшілдік және негативизм, жалғандық, вандализм арқылы көрінеді. Мұндай жасөспірімдер бұзақылық түрінде қоғамға қарсы мінез-құлықты жасырмайды, ал кейбір ерекше сәттерде мінез-құлықтың бұзылуы, ұрлық және құрдастарына деген физикалық зорлық-зомбылық пайда болады.

Агрессивті жасөспірімдер өзін-өзі төмен бағалаумен сипатталады, басқа адамдарды қорғау қажет болған жағдайларды болдырмайды,

тіпті пайдалы болса да, олар өзін-өзі бағдарлап, адамдарды өз пайдасына басқаруға дайын.

Буллинг мәселесі қай заманда болмасын, аса өзекті мәселе, себебі ол балалардың нәзік психикасына өз әсерін қалдырмай кетпейді. Оны мұқият зерттеу үшін оқушылардың арасында жиі сауалнамалар жүргізіп, жеке-дара әңгімелесу жүргізген абзал. Көпшілік жасөспірімдер шындықты айтудан ұялады, немесе жазаға ұшырап кетемін деп қорқады, сондықтан әңгімелесу барысында оқушымен сенімділік қарым-қатынас орнату керек. Сондай жылы, сенімді әңгімелесу барысында оқушы өз бойындағы қорқыныш пен сенімсіздіктен арыла алады да құрбы-құрдастарымен позитивті әрі достық қарым-қатынас орната алады. Буллинг мәселесіне тек мектеп психологтарын жауапты етпей, қоғам болып, ата-ана ретінде үйде балалармен бұл туралы ашық сөйлесуге кеңес береміз. Қоғамда барлық азаматтардың құқығы бірдей екенін үнемі еске салып отырған жөн. Сол үшін әкімшілік және қылмыстық жауапкершілік бар екенін де жиі-жиі айтып отыру қажет. Әл-Фараби трактаттарындағы ізгілікті қала тұрғындары деген тек жазба не арман ретінде емес, шынайы өмір көрінісі ете білу – өз қолымызда!

Оқушыларға кәсіби бағдар беруде заманауи цифрлық технологияларды қолдану

У. КАЙНАЗАРОВА

Қоғамның қарқынды дамуы, көбіне оның білімімен және мәдениетімен анықталады. Сондықтан, біздің ойымызша, білім жүйесін құру, қоғамды мына күнде дамып отырған әлемге дайындау – бүгінгі күннің ең негізгі және өзекті мәселесі.

Біріккен ұлттар ұйымының шешімімен «XXI ғасыр – ақпараттандыру ғасыры» деп аталады. Қазақстан Республикасы да ғылыми – техникалық прогрестің негізгі белгісі – қоғамды ақпараттандыру болатын жаңа кезеңіне енді. Қоғамды ақпараттандыру – экономиканың, ғылымының, мәдениеттің дамуының негізгі шарттарының бірі. Осы мәселені шешудегі басты рөл мектепке жүктеледі. Ал, мектептің негізгі миссиясы – елімізге жаһандық бәсекеге қабілетті ұрпақ даярлап шығару. Осы тұста ең жауапты да күрделі іс-әрекеттің бірі – мамандық таңдау [2].

Қашықтан оқыту жүйесіне сай, педагог-психолог мамандар өз қызметінде цифрлық технологияны жетік қолдана алатын маман

болуға ұмтылуы маңызды. Сол себепті, кәсіптік бағдарды цифрлық технологияның көмегімен жүргізілуі сұранысқа сай болып отыр. Қазіргі таңда кәсіп пен мамандық ұғымдарын қамтитын түрлі қызмет салалары өте көп. Қарқынды даму ағымындағы қоғамда мамандықтар әр 5-10 жыл сайын жойылып, жаңарып, немесе өзгеше түрлері туындап жатыр. Жалпы мамандықтың қазіргі кезде 30 мыңнан аса түрі таралған [3]. Атақты ұстаз Ахмет Байтұрсынов; «Басқадан кем болмас үшін біз білімді, һәм күшті болуымыз керек. Білімді болуға оқу керек. Бай болуға кәсіп керек», - деп, ұлы өсиет қалдырғаны белгілі.

XXI ғасырды білімділер ғасыры десек, ғылым мен білім саласында еңбек ететін жастарымыздың алдында үлкен жауапкершіліктер тұр. Демек, сол жастарға кәсіби құзыретті маман болып қалыптасуына бағдар беру – басты мақсатымызға айналуы керек. Осы мақсатты іске асыру барысында цифрлық технологияның көмегін пайдалана отырып, мектеп қабырғасында болашақ өмірдің бастауын оңтайлы түрде таңдаудың жобасы құрастырылды.

Жобаның негізгі мақсаты:

Цифрлық технологияларды қолдану арқылы оқушыларға кәсіби бағдар беру механизмдерін жетілдіру, оқушыларды мамандық таңдау жайлы тиімді ақпараттандыру, мамандықты ұтымды таңдауда өзінің тұлғалық қасиеттері, қызығушылықтары және құндылықтарын ұштастыратын және қоғамдық сұранысқа сай мамандықты таңдауға даярлау.

Жобаның негізгі міндеттері:

- оқушы тұлғасының ерекшеліктерін анықтау және дамыту (соның ішінде мықты және әлсіз жақтарын, икемділіктерін, мінезін, тұлғаның моральдық сапасын және бағытын);

- қабылдау каналдарының басым типін анықтау (аудиал, визуал, кинестетік типтерінің негізгі сипаттары, және сол типтің ерекшелігіне сәйкес келетін мамандықтарды жіктеу);

- қызығушылықтары мен құндылықтарын анықтау және дамыту туралы әңгімелесу, белгілі бір кәсіпке (мамандыққа) қарама қайшылықтар туралы түсіндіру;

- әрбір оқушы өздерінің кәсіптік қызығулары және икемділіктерін тексеруге жағдай жасау;

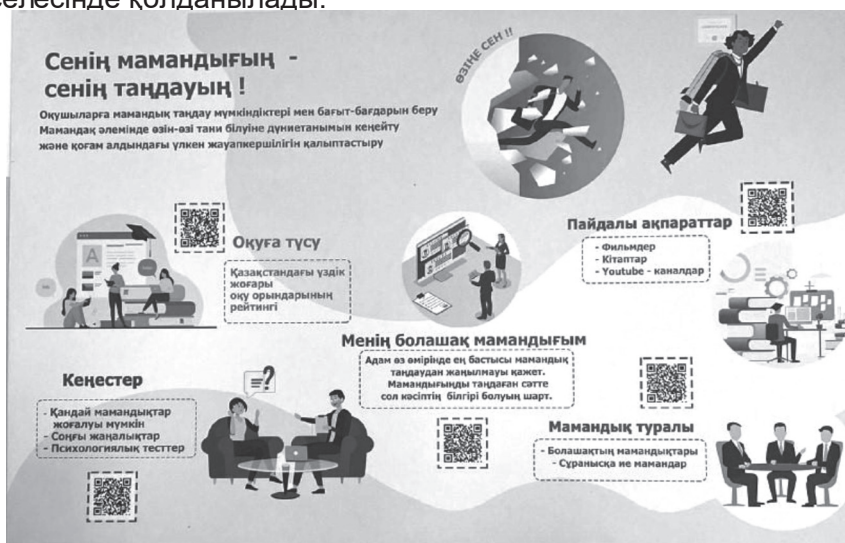
- мамандықтар кластері бойынша жұмыс жасау (16 түрлі кластерге жататын мамандықтар, оған қажет дағдылар);

- Қазақстандағы үздік жоғары оқу орындарының рейтингімен таныстыру;

- оқушыларды мамандық таңдауға сұрақтар бойынша консультациялар беру.

Жобаның міндеттерін жүзеге асыруға қазіргі заманның талабы бойынша цифрлық технологиялар пайдаланылады. Яғни, мектебімізде

«Сенің мамандығың – сенің таңдауың» атты электронды құрылғылар арқылы ақпарат таратушы қабырға стенді әзірленген (1-сурет). Жоба бойынша осы электронды стенд оқушылардың тиімді мамандық таңдау мәселесінде қолданылады.

1-сурет. «Сенің мамандығың – сенің таңдауың!» стенді

Күтілетін нәтиже: Оқушы цифрлық технологиялардың көмегімен кәсіби бағдарланады. Жаһандық жаңаруға қабілетті мамандыққа бағыт-бағдар алып шығады. Түрлі пайдалы кеңестер, жаңалықтармен хабардар болып өзінің кәсібін жасау, өзінің икемділігіне, қызығуына, қоғам талабына сай мамандықты тиімді әрі, саналы таңдай алады. Өмірде өз орнын табуына өте қажетті кәсіптік бағдар стенді әлі де болса толықтырулар мен өзгертулерді талап етеді.

Негізгі бөлім

«Сенің мамандығың – сенің таңдауың!» электронды стенді және оның негізгі айдарлары. Стенд ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қарқынды даму ғасырында кәсіби бағдар беру саласын оқушыларға қол жетімді жасау мақсатында әзірленген. Стенд 5 айдардан тұрады, әр айдардың ішінде бірнеше тақырыпшалар қамтылған. Әр айдар QR арқылы ашылады, және мектептің сайтында тіркелген ақпаратты ұсынады.

«Оқуға түсу» айдары. Бұл айдарда Қазақстандағы үздік жоғары оқу орындарының ұлттық рейтингі, оның ішінде көп салалы, үздік техникалық, гуманитарлық және экономикалық, үздік педагогикалық, ең үздік медициналық, үздік өнер университеттері мен ЖОО-ның ұлттық рейтингі көрсетілген. «Мамандық таңдау және грант мәселесі», «Шетелде тегін оқу үшін не істеу керек? Нақты 10 қадам» тақырыптары қарастырылған.

«Менің болашақ мамандығым» айдары. Көп мамандықтар қарастырылған бейінді пәндер комбинациясы туралы айтылады, яғни физика-математика саласы, биология-химия, ағылшын тілі-дүние жүзі тарихы, биология-география, математика-география бойынша мамандықтардың саны мен түрлері жазылған. ҚР Білім және ғылым министрлігі 2020-2021 оқу жылына арналған білім гранттары, ҰБТ-ға психологиялық тұрғыда дайындалу керек екені туралы ТОП 5 кеңес те осы айдарда қамтылған.

«Кеңестер» айдарында оқушылар жоғалуы мүмкін мамандықтар, онлайн білім алуға қажетті ресурстар туралы, Қазақстан университеттерінде ең қымбат 10 мамандық жайлы қызықты ақпараттармен танысып өз болашақ картасын жасауына мүмкіндік алады. Соңында, тұлғалық ерекшеліктерін, мамандыққа бейімділігін анықтайтын психологиялық тесттер ұсынылған.

«Мамандық туралы» айдарында болашақта қандай мамандықтарға сұраныстар артатындығы талданса, **«Пайдалы ақпараттар»** бөлігінде мамандықты тиімді таңдауға септігін тигізетін фильмдер, кітаптар және ютуб каналдары берілген.

Электронды стөндіті оқушылар өзбетінше, немесе педагог-психологпен бірлесе қолданып, әр айдардағы ақпаратты талдап, түсінуге болады.

Оқушылардың тұлғасын тану

Кәсіби бағдар беру мәселесінде оқушының тұлғасын танудан бастау – пайдалы нәтижелерге қол жеткізуге үлкен мүмкіндік. Осы тұста тұлғалық қасиеттердің жиынтығын құрайтын темпераменттік типке тоқталу өте маңызды. Темперамент типтері – холерик, сангвиник, меланхолик және флегматик. Әр темперамент типінің ерекше бақыланатын қасиеттері, өзіндік күшті әрі әлсіз жақтары, негізі бағыттары, қажеттіліктері, қорқынышы бар [4]. Сол сипаттарды толық таныстырып, талдап, тиісінше түсінген соң, өз бойында қай типтің қасиеттері басым екендігін анықтау мақсатында психологиялық диагностика жүргізіледі. Ол www.onlinetestpad.com қосымшасында педагог-психологтың жеке кабинетінде әзірленген тесттің сілтемесі оқушыларға WhatsApp, Telegram желілері арқылы жіберіледі. Тұлғалық тесттің сілтемесі <https://onlinetestpad.com/34kuhaeqwybvww>. (2-сурет)

- Мінез-құлық стилі
- Байланыс дағдылары және тұлғалық дағдылар
- Ынталандырушылар
- Қабілеттер
- Командадағы рөл
- Эмоционалды зият

Тестілеуге нұсқаулық
Өзіңізге сай келетін жауапты белгілеңіз. Ұзақ ойланбаңыз!
Барлығы 15 сұрақ.

Психологиялық тестілеу соңында нәтижесі бірден есептеліп, оқушыға әрі педагог-психологтың жеке кабинетінде көрініс береді.

2-сурет. Тұлғалық тесттің бастапқы беті

Темпераменттік типтің өзіндік қасиеттеріне сүйенудің мамандық таңдаудағы маңыздылығы мынада: жоғарғы жүйке жүйесінің функцияларының қызмет етуі біздің іс-әрекетімізден байқалады (сөйлеген сөзіміз, эмоциямыз, қимыл, қозғалысымыз, жүріс-тұрысымыз, мотивация, қорқыныш, өзін-өзі ұстауымыз, т.с.с.) [5]. Әр типке жеке сипаттама жасайтын болсақ (1-кесте):

1-кесте. Темперамент типтерінің негізгі ерекшеліктері.

	Холерик	Сангвиник	Меланхолик	Флегматик
Зейін қою (фокусы)	Мәселе/тапсырма	Адамдар	Екпін (немесе айналадағы ахуал)	Процесс (іс-әрекеттің жүзеге асуы)
Қажетсінуі	Мәселерді шешу, беделді болу	Әлеуметтік қатынаста болу, достасу	Жүйелілік, командалық жұмыс, тұрақты жағдайды	Ережелерді бұзбау, деректерлі талдау
Байқалатын қасиеттері	Батыл, тәуекелшіл	Оптимист, басқаларға сенгіш	Шыдамды, тұрақтылыққа ықпалдасқыш	Сақ, мұқиятпен шешімге келеді
Сақтануы	Пайдаланылған болудан, қадағалаудан айырылу	Жат болу, айналадағылардың құптауынсыз қалу	Күтпеген өзгерістер, қауіпсіздік пен тұрақтылықты жоғалту	Өзіне қарата айтылған сын, ұйымдаспағандық, ұқыпсыздық

3-сурет. Темперамент типтерінің ерекшеліктері және сәйкес мамандық түрлері

Темперамент типтерінің өзіндік қасиеттеріне сай келетін мамандық түрлерін төмендегі суреттен бақылай алады (3-сурет). Бұл оқушыларға «Сенің мамандығың – сенің таңдауың» атты электронды стендте қол жетімді. Оқушылар өз телефонымен QR арқылы ашып, таныса алады.

Қызыл түсте холерик типіне тән келетін мамандық, кәсіп түрлері, сары – сангвиникке, жасыл – меланхоликке, көк – флегматик типінің бойынан табылатын қасиеттерге, дағдыларға, ерекшеліктерге сәйкес мамандықтар реті.

Қабылдау каналдарының маңыздылығы мамандық таңдауда да орын алады. Себебі, визуал, аудиал, кинестетик типтерінің өзіне тән қасиеттері мамандықты игеруде өзекті рөл ойнайды. Ақпаратты қабылдау, оны игеру, қарым-қатынасқа түсу қабылдау каналдарының басымдығына байланысты. Мамандық таңдауда темперамент типімен қатар, қабылдау каналдарының типін де ескеру қажеттілігі – олардың әртүрлігінде. Визуалдар көру мүшесі, аудиал есту мүшесі, кинестетик сипап-сезу арқылы ақпаратты қабылдайды, түсінеді, меңгереді. Және қоршаған ортамен осы сезім мүшелері арқылы байланысқа түскенді артық көреді. [6]

Келесі, оқушылардың қабылдау каналдарының басым типін анықтау. Психологиялық тест www.onlinetestpad.com қосымшасында әзірленген, әдеттегідей оқушыларға WhatsApp, Telegram желілері арқылы жіберіледі. Тестке сілтеме <https://onlinetestpad.com/dak3sp4ovjszi>.

Адамдар барлық қабылдау каналдарын қолданатынына қарамастан, ойланған кезде олар суреттерді, дыбыстар мен сезімдерді елестетеді. Адамға осы каналдардың біреуін артық көру тән қасиет.

Тестілеуге нұсқаулық

Берілген сөйлемді оқыңыз. Егер келіссөзіз «ИӘ», келіспесеңіз «ЖОҚ» бастырмасын басыңыз

4-сурет. Қабылдау каналдарын анықтау тестінің бастапқы беті

Психологиялық тест нәтижесінде оқушылар төмендегідей ақпаратпен танысады, яғни әр оқушы өз қабылдау каналының басымдығына сәйкес келетін мамандық түрлерін анықтайды (2-кесте).

Оқушылар өздерінің темпераменттік және қабылдау каналдарының басым типін диагностикалаудан өткізген соң, педагог-психологпен консультация алуына болады. Қашықтан оқыту форматында оқушылар WhatsApp, Telegram, Zoom байланыс желілері арқылы психологиялық диагностиканың нәтижесін сапалы талдаудан өткізеді. Осылайша цифрлық технологияның тиімділігі – уақытты ұтымды пайдалануда, кез келген жерде қол жетімділігі, ең қажетті ақпараттарды ұсына алуда.

Қорытынды. Қорыта айтқанда, біздің жобамызға арқау болған электронды стендтің тигізер оң әсері жоғары. Кәсіби бағдарлау мәселесіне қа-

2-кесте. Қабылдау каналдары және соған сай мамандық түрлері

 Визуал •Аниматор •Сәулетші •Деректер ғалымы •Редактор •Деректер инженері •Графикалық дизайнер •Интерьер дизайнері •Суретші •Фотограф/Бейнеоператор •видеоөңдеуші	 Аудиал •Қорғаушы •Дәрігер •Сот •Лайф-коуч •Музыкант •Рекрутер •Сату бойынша маман •Дыбыс операторы •Мұғалім •Аудармашы	 Кинестетик •Актор •Спортшы •Дәріші •Бас аспаз •Тіс дәрігері •Фермер •Мал дәрігері •Қонақүй ісі •Жеке жаттықтырушы •Физиотерапевт •Стилист
---	---	---

тысты әр тұлғаға қол жетімді, әрі пайдалы. Және www.onlinetestpad.com қосымшасында әзірленген Тұлғалық тест пен Қабылдау каналдары атты тесттің нәтижесіне сүйену мамандық таңдауды тиімдірек етеді. Бұл педагог-психологтың іс-тәжірибесінде қолданыстағы әдіс-тәсіл. Цифрлық технологияны педагог-психологтың қызметіне кіріктіру психологиялық қызметті оңтайландыруға себепші болмақ. Сондықтан да, басқа педагог-психолог мамандарға осы тәжірибені алмасуға шақырамыз.

Әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.Ә. Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты// Ана тілі №5. 2-8 ақпан, 2012;
2. Қазақстан республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы;
3. Афанасьева Н.В. Профориентационный тренинг для старшеклассников «Твой выбор»/ под ред. Н.В. Афанасьевой. – СПб.: Речь. 2007;
4. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. – М.: Academia. 2007;
5. Бернетт Б., Эванс Д. Дизайн вашей жизни: Живите так, как нужно именно вам, 2017;
6. Мошелла Д. Путеводитель по цифровому будущему: Отрасли, организации и профессии, 2019;
7. Бедарева Т., Грецов А. 100 популярных профессий. Психология успешной карьеры для старшеклассников и студентов. 2008;
8. Козловский О.В. Как правильно выбрать профессию: методики, тесты, рекомендации. – Донецк. 2006.

Саморазрушение подростка

Т.Д. ЗАКОРА,
Г.Ж. ТЮЯКПАЕВА

Мировое сообщество тревожит тот факт, что самоубийство находится на третьем месте среди причин смерти детей и подростков. Исследования показывают, что у каждого пятого подростка время от времени возникают вполне серьезные мысли, чтобы покончить с собой, и с годами суицид «молодеет».

Одной из основных проблем современного общества является обострение суицидального поведения среди населения.

Что же такое суицид и суицидальное поведение?

Суицид – это умышленное лишение себя жизни. Он является результатом взаимодействия биологических, генетических, этнокультурных, психологических, социальных и экологических факторов.

Суицидальное поведение – это проявление суицидальной активности – мысли, намерения, высказывания, угрозы, попытки, покушения. Суицидальное поведение встречается как в норме (без психопатологии), так и при психопатиях и при акцентуациях характера – в последнем случае оно является одной из форм девиантного поведения при острых аффективных или патохарактерологических реакциях.

Суицидальное поведение на разных этапах онтогенетического развития имеет свои особенности. Самоубийство во всем мире имеет подвижные возрастные пики, но при сравнительной статистике выделяют два основных: «пик молодости» (от 15 до 23 лет) и «пик» инволюции (после 40 лет).

Подростковый суицид может быть как спланированным, продуманным, так и спонтанным, аффективным.

Существуют эмоциональные нарушения, так называемые признаки суицидального поведения:

- потеря аппетита или импульсивное обжорство бессонница или повышенная сонливость, в течение последних дней;
- частые жалобы на соматические недомогания (боль в животе, головные боли, постоянную усталость, частую сонливость или бессонница);
- необычно пренебрежительное отношение к своему внешнему виду;
- постоянное чувство одиночества, бесполезности, вины и грусти;
- ощущение скуки при проведении времени в привычном окружении или выполнении задания, которое раньше приносило удовольствие;
- уход от контактов, изоляция от друзей и семьи, превращение человека в одиночку;

- нарушение внимания со снижением качества выполняемого задания;

- мысли и размышления о смерти;
- отсутствие планов на будущее;
- психические заболевания;
- внешний вид и поведение;
- вегетативные нарушения;
- безразличное отношение к себе, окружающим;
- динамика состояния;
- отдаёт свои вещи на память или просто так;
- молодёжь: с нарушением межличностных отношений, «одиночки», злоупотребляющие алкоголем или наркотиками, отличающиеся девиантным или криминальным поведением, включающим физическое насилие.

Для поддержки подростка необходимо:

- опираться на положительные стороны его характера;
- избегать замечаний и упреков;
- подчёркивать сильные стороны темперамента;
- проявлять толерантность, заботу, внимание;
- уметь шутить в добром смысле;
- принимать его индивидуальность;
- проявлять чувство такта в общении с подростком;
- проявлять веру, эмпатию;
- уметь выслушать;
- знать о попытках справиться с проблемами;
- найти и помочь выход из сложившейся ситуации.

Существуют слова, которые поддерживают подростка и слова, которые разрушают его веру в себя. Например, слова поддержки:

- Зная тебя, я уверен, что ты всё сделаешь хорошо.
- Ты молодец, умница, всё будет хорошо.

При подозрении на попытку суицида со стороны подростка необходимо:

- немедленно проинформировать родственников или лиц их заменяющих подростка о возможной беде;
- обеспечить непрерывное наблюдение за подростком на учёбе, так и вне ее и в семье;
- осуществить квалифицированную консультацию у психиатра или психотерапевта;
- оказать специализированное лечение (при необходимости) у психотерапевта или в специальном учреждении;
- установить заботливые взаимоотношения с подростком – незамедлительно побеседовать с ним уже в первые минуты или часы после выявления суицидальных намерений, но не в назидательном, а в душевном и доброжелательном тоне;

- прямо спросить о его суицидальных мыслях, намерениях, планах.
- выяснить, что же подросток желает изменить в себе, в окружающих, в той ситуации в которую он попал. Предложить конструктивные подходы к выходу из положения и вселить в него надежду на возвращение к нормальной жизни.

- особая ответственность в подобной обстановке лежит на родителях подростка или других лицах, их заменяющих:

- необходимо восстановить доверительные отношения с подростком, добиться, чтобы он рассказал всю правду о случившемся и причинах, побудивших его на такой поступок;

- говорить с подростком как с равным, не поучительным тоном, а с пониманием и участием;

- дать ребенку «излить душу», не перебивая и не одергивая его;

- стремиться понять подростка, почувствовать ситуацию его глазами, быть на его стороне;

- принципиальное в такой беседе – не в том, чтобы найти немедленный выход из создавшейся ситуации, а оказать дружественную поддержку ребенку, доверять ему;

- такое внимательное отношение к подростку должно оставаться как можно дольше, до полной его психологической и физической реабилитации.

Родители, врачи, педагоги должны всегда помнить: любые переживания и тревоги наших детей и подростков не должны оставаться без их заботливого, чуткого внимания и помощи, и тогда мысли о самоубийстве обойдут их стороной.

Психологическое сопровождение, как основа личностного подхода в формировании профильных классов и профориентации учащихся гимназии №27

Е.А. ЗАНИНА

Определение профессионального пути – важный и ответственный этап в жизни любого подростка. Выбирая профессию, человек, как правило, выбирает круг общения и стиль жизни, а иногда и судьбу. И в

этом процессе безусловную помощь может оказать профориентация, как система специальных мер и мероприятий в ходе профессионального самоопределения молодежи. При этом выбор профессии и профориентация в дальнейшем образовательном маршруте должна быть не стихийной, а подкрепленной какими-то показателями, факторами развития личности за весь период обучения.

Оптимальное самоопределение личности строится на модели «Хочу-Могу-Надо». Важно убедить подростка, а в большей степени его окружение, что одного «Хочу» не достаточно. Задача предпрофильной подготовки – подготовить детей к осознанному выбору профиля обучения, формирование способностей к осуществлению зрелого выбора. Профиль – не то, что готовит к ВУЗу, а то, что развивает школьника в определенном направлении на всю жизнь.

Основанием зрелого выбора является наличие у подростка информационной готовности, мотивационной готовности («хочу») и практической готовности к продолжению образования в выбранном направлении («могу»).

Таким образом, цель профориентации – не только профессиональное, но и личностное самоопределение, которое требует решения не только проблемы «кем быть», но и проблемы «каким быть», получая не только материальную, но в первую очередь психологическую удовлетворенность.

Большинство старшеклассников (более 70%) отдадут предпочтение тому, чтобы «знать основы главных предметов, а углубленно изучать только те, которые выбираются, чтобы в них специализироваться».

Проблемы управления введением и распространением предпрофильной подготовки и профильного обучения в системе общего образования рассмотрены в трудах В.Ф. Блинова, Е.В. Ворониной, С.С. Кравцова, А.М. Моисеева, Н.В. Немовой, А.А. Пинского, Н.Ф. Родичева, И.С. Сергеева, И.Д. Чечель, С.Н. Чистяковой и др.

Основная идея профильного обучения является той инновацией, которая позволяет не только развиваться школе, но и согласовывать направленность этого развития с образовательными потребностями социума.

Проводимое мною исследование помогает на доказательной базе сформировать у школьников умение объективно оценивать свои способности к обучению по различным профилям, осуществлять выбор профиля, соответствующего способностям и интересам, сформировать готовность прикладывать усилия для получения качественного образования, то есть высокий уровень учебной мотивации на обучение по избранному профилю.

Психологическая готовность, способствующая осознанному выбору жизненного и профессионального пути:

1. Формирование практического опыта в различных сферах познавательной и профессиональной деятельности, ориентированного на выбор профиля обучения в старшей школе;

2. Оказание психолого-педагогической помощи в приобретении школьниками представлений о жизненных, социальных ценностях, в том числе, связанных с профессиональным становлением;

3. Развитие широкого спектра познавательных и профессиональных интересов, ключевых компетенций, обеспечивающих успешность в будущей профессиональной деятельности;

4. Формирование способности принимать адекватное решение о выборе дальнейшего направления образования, пути получения профессии.

Ожидаемые результаты:

- создание условий для профессионального самоопределения учащихся, выбора ими индивидуальных образовательных маршрутов с учетом склонностей, возможностей и интересов;

- создание в гимназии системы обеспечения качества профильного обучения;

- отработка механизма выбора спецкурсов и элективных курсов;

- обеспечение психологического сопровождения предпрофильной и профильной подготовки;

- отработка системы профориентационной работы

Психологическая диагностика личности в предпрофильной подготовке учащихся

Система психологического сопровождения предпрофильной подготовки решает задачи диагностики учащихся с целью выявления их предпочтений и возможностей для более обоснованного выбора профиля дальнейшего обучения, оказания учащимся психолого-педагогической поддержки в проектировании продолжения обучения в профильных классах старшей ступени, учреждениях начального и среднего профессионального образования.

Указанные выше цели определяют следующие направления диагностики:

Диагностика личности.

Диагностика профессиональной и профильной направленности.

Для реализации обозначенной цели подростком должна быть разработана программа, предусматривающая:

1. Нахождение своей четко определенной позиции в различных сферах актуальной жизнедеятельности:

- профессиональной;

- социальной;

- семейной;

- гражданско-правовой.

2. Постановка целей и выработка планов на различные периоды жизненного пути.

Исследования проводимые на базе нашей Гимназии, на протяжении трех лет, под руководством профессора Тригубовой Н.Н., свидетельствуют о необходимости формирования профильных классов на основе итоговой психологической диагностики школьного теста умственного развития Резапкиной Н. Данная методика хорошо зарекомендовала себя и в Казахстане, но из-за трудоемкости обработки не всегда применяется. Применяемая диагностика существенно облегчает работу педагогов при подготовке к учебным занятиям. Позволяет психологу совместно с родителями и учащимися наметить дальнейший образовательный маршрут, программу коррекции мыслительного аппарата, учащегося и его профессиональное ориентирование. Использование итогов данной диагностики значительно упрощает работу администрации при формировании профильных классов, улучшает качественные показатели образовательного процесса, успешно решает формирование перечня элективных курсов учебного плана школы, а также каждому выпускнику 9-го рекомендовать дальнейший образовательный маршрут, как в стенах Гимназии №27, так и за её пределами.

Процесс профессионального самоопределения длительный. Он начинается с неосознанного интереса, ещё до школы, затем переходит в склонность, оформляется в сознании, проявляется в способностях. Но он определяется обустройством мыслительной деятельности человека, которая во многом определяет склонности и упрощает освоение того или иного профиля. Следует отметить, что психологическая служба нашей гимназии, совместно с администрацией, ведет большую работу в становлении личности и формировании «Я-концепция». С этой целью не первый год в начальной школе ведется курс «Тропинка к Я», в среднем звене элективные курсы «Самоопределение личности» (8 класс) «Оптимальное самоопределение предпрофильной подготовки» (9 класс)

Завершенность этого процесса, можно констатировать лишь тогда, когда у человека сформируется положительное отношение к себе, как к субъекту профессиональной деятельности, далеко после завершения школы, а это потерянное время и разочарование от полученной не той профессии.

И мы имеем уже положительную динамику в этом направлении, анализ результатов определения выпускников 2012-2013, 2013-2014, 2014-15 учебного года, свидетельствует:

Таблица №1

№	профиль	2012/13 учебный год		2013/14 учебный год		2014/15 учебный год	
		Всего уч-ся	Из них по реком. психолога и псих. диагн.	Всего уч-ся	Из них по реком. психолога и псих. диагн.	Всего уч-ся	Из них по реком. психолога и псих. диагн.
1	Экономические, финансовые	12	9	10	8	19	16
2	Общественные, юридические	5	3	6	5	13	10
3	Политехнические	19	17	13	11	18	17
4	Гуманитарные	39	33	30	29	25	23
	Итого	75	62 (82%)	59	51 (86 %)	75	66 (88%)

Рост показателей таблицы №1, подтверждает правильность психологического сопровождения школьников гимназии №27 и валидности применяемых диагностик в определении профиля обучения и профориентации выпускников. На завершающем этапе в 2016 году, нам представилась возможность анализа степени удовлетворенности правильности выбора профессии выпускниками 2011-2012 г, завершивших обучение в ВУЗах и приступивших к трудовой деятельности (Таблица №3)

Динамика диагностики выпускников 9-х классов за три года, выглядит следующим образом:

Таблица №2

№	класс	Общественные науки			Гуманитарные науки				Естественные науки			Физмат науки			Рекомендован 10-й класс		
		2012/13	2013/14	2014/15	2012/13	2013/14	2014/15	2014/2015	2012/13	2013/14	2014/15	2012/13	2013/14	2014/15	2013	2014	2015
1	9 а	7	3	6	7	4	11		11	6	3	10	13	7	10	13	10
2	9 б	7	6	8	7	9	6		8	3	7	11	8	3	11	8	10

3	9 в	7	8	9	9	9	9	11	1	7	13	5	3	13	5	10
4	9 г	4	5		11	7		5	8		12	11		12	11	
		25	22	23	34	29	26	35	18	17	46	37	13	46	37	30

Это ещё раз подтверждает о необходимости ранней профилизации и комплектовании профильных классов **только с учетом показателей тестов.**

Анализ анкет, проведенных в 9-х классах о необходимости изучения предмета «Оптимальное самоопределение предпрофильной подготовки», выявил пожелания учащихся о введении подобных курсов на более раннем сроке обучения – 7-8 класс. Что будет являться предметом для размышления работников школы и возможностью для создания программы ранней профилизации школьников.

Таблица №3

№	Завершили образование в 2012 году	Поступили в ВУЗ по рекомен. профилю	Завершили обучение в ВУЗЕ по профилю	Трудоустроены и работают по профилю специальности
1	90	78	78	Из 26 опрошенных 23 выпускника

Представленные ниже данные анализа результатов самоопределения выпускников и динамика диагностик наглядно подтверждают правильность проводимой работы по формированию профильных классов.

Таблица №4. Результаты самоопределения выпускников 11-х классов

Профильная направленность		2012-2013		2013-2014	
		Выпущено учащихся	Поступили по рекомендации психолога	Выпущено учащихся	Поступили по рекомендации психолога
1	Экономика Финансы	12	9	10	8
2	Общественно-юридическая	5	3	6	5
3	Политехническая	19	17	13	11
4	Гуманитарная	39	33	30	29
5	Итого	75	62 (82%)	59	51 (86%)

Сведения о дальнейшем трудоустройстве в соответствии с профилем по состоянию на 01.09 2020 г.

Профильная направленность		2012-2013		2013-2014	
		Поступили по рекомендации психолога	Работают по профилю полученного образования	Поступили по рекомендации психолога	Работают по профилю полученного образования
1	Экономика Финансы	9	9	8	6
2	Общественно-юридическое	3	1	5	4
3	Политехническая	17	15	11	10
4	Гуманитарная	33	30	29	26
5	Итого	62 (82%)	55 (88,7%)	51 (86%)	46 (90%)

В ходе эксперимента было отмечено значительное повышение качества знаний и обученности старшеклассников.

За 10 лет мною продиагностировано 1248 учащихся (598 девочек, 650 мальчиков), проведено более 2000 встреч с родителями и подростками, классными руководителями и администрацией школы, организовано 3 научно-практические конференции, что позволяет утвердиться в правильности проводимой работы.

Опыт нашей Гимназии нашёл поддержку и одобрение на Международном и Республиканском семинарах работников учебных заведений, проводимых университетом «Туран» и отмечен соответствующим сертификатом. Также, эта тема обсуждалась на районном семинаре заместителей директоров по научно-методической работе и профильному обучению школ Ауэзовского района г. Алматы.

Выводы и предложения: Ранняя профилизация учащихся является объективной необходимостью, позволяющей оперативно скорректировать работу мыслительной деятельности ученика, правильно на доказательной основе, аргументировано провести формирование профильных классов, облегчить процесс адаптации в социуме и сберечь психологическое здоровье выпускников гимназии.

Предложения для школ:

а) в целях активизации внимания по ранней профилизации школьников, предусмотреть в плане работы школы обсуждение данного вопроса на методическом, педагогическом советах, педконсилиумах, семинарах, родительских конференциях и т.д.;

б) предусмотреть внедрение курса «Оптимальное самоопределение предпрофильной подготовки» в 9-х (8-х) классах; изыскать возможность введения подобных курсов на более ранних сроках обучения;

в) разработать четкую систему зачисления в 10-й класс на основе результатов диагностик психолога и обеспечить безупречное её исполнение;

г) организовать (а где-то продолжить) работу психолого-педагогического информационно- консультационного центра «Найди свой путь» (для учащихся, родителей и педагогов).

Использованная литература:

1. Алиева М.А. Гришанович Т.В. Я сам строю свою жизнь. – М., – Речь, 2003;
2. Козлов К.И. Формула личности. – Питер, 1999;
3. Селевко Г.К. Найди свой путь. Арсенал образования. – М., 2008;
4. Хохель С.О. Пробуждение новых возможностей. – Невский проспект, 2000.

Оқушыларға арналған психокоррекциялық тренинг

Г. АСҚАРОВА

Мақсаты: адамның бойындағы ұнамды-ұнамсыз қасиеттерді айта отырып, оқушыларды адамгершілік, кішіпейілділік, тазалық, мейірімділік қасиеттерді бағалай білуге тәрбиелеу.

Қатысушылар: 4 «А» сынып оқушылары.

Түрі: психологиялық тренинг.

Әдісі: топтық жұмыс, сұрақ-жауап, релаксация, ой бөлісу және пікір алмасу.

Қажетті құралдар: музыка аппараты, жағымды, табиғат көріністері бейнеленген сурет, доп, мата, А4 форматындағы қағаз, ручка, суреті бар парақтар.

Барысы:

- Құрметті оқушылар, психикалық көңіл-күйлеріңізді көтеруге, өз шығармашылық қабілетіңізді бағалай білуге, бір-біріңізбен сыйластық қарым-қатынаста болуға арналған «Мейірімді болса жүрек, орындар тілек» атты тренингке ұйымшылдықпен қатысуға шақырамын.

Тренинг ережесі:

Ойымызды ашық айтамыз;

Бір-бірімізді тыңдаймыз;

Бір-бірлеп сөйлейміз;

Белсенді қатысу;

Бір-бірімізге сый көрсету.

1 «Әуенді терапия»

Мақсаты: Жаттығуға қатынасушылардың кәсіби құлшынысын арттыру, жігерлендіріп, көңіл-күйін көтеру.

Көрнекілігі: Музыка аппараты, жағымды, баяу әуенді диск. Табиғат көріністері бейнеленген сурет.

Уақыты 5-7 минут.

А) Оқушыларды орындыққа отырғызып, еркін, ыңғайлы сезінуін қадағалау;

Ә) Суретке қарап зер салып, мұқият қарауын өтіну;

Б) Әуенді қосар алдында көздерін жұмуы тиіс.

Көз алдыңызға жаңа суретте көрген табиғатты елестетіңіз. Терең дем алып, әуеннің ырғағына зейін аударып, менің сөздеріме құлақ салыңыз.

- Ал, бастаймыз. Музыка қосылады.

- Соқпақ жолмен жүріп келесіз... Жол ұзақ, шаршадыңыз, шөлдедіңіз... Кенет алдыңыздан ғажайып бақ көрінді... Алма бағы... Қып-қызыл алмалар қол созым жерде... Сіз үзіп алып жей бастадыңыз... Дәмі керемет...

«Допты қағып ал» ойыны

Шарты: Оқушылар жұп құрасыздар, 1 жұпқа 1 матадан беріледі. Екі ұшын қарама-қарсы тұрып ұстайсыздар. матаның ортасына доп салынады, оны келесі жұпқа матаны сілкіу арқылы лақтырады.

Бұл топтық ойын жаттығуда команда мүшелері толық допты жерге түсірмей маталармен қағып алып, өтулері керек, егер түсіріп алған жағдайда тапсырма кері қайталаынады.

«Сыныптасыңды танысың ба?» тренингі.

Бір сыныптасыңның аты жазылған қағазды алып, сол баланың атын айтпай сипаттап пародия келтіреді, ал басқалар оның кім екенін табу керек.

Қорытынды.

Әрқашанда бір-бірімізді жылы сөздермен, жылы жүрегімізбен, әдемі күлкімізбен қуанта берейік. Сабақ аяқталды, сау болыңыздар.

Оқушыларға кәсіби бағдар беруге арналған психологиялық тренинг

Г. ҚЫПШАҚБАЕВА

Мақсаты: оқушылардың кәсіби түсініктерін жетілдіру, болашақ мамандықтарына деген көзқарастарын қалыптастыру. Өз ойларын ашық айтуға, өзара байланыс жасауда сыйластық пен құрмет көрсетуге тәрбиелеу.

Сабақ түрі: тренинг-сабақ.

Көрнекіліктері: интерактивті тақта, ақ парақтар, стикерлер, смайликтер, суреттер, т.б.

Барысы:

I. Ұйымдастыру кезеңі.

«Сәлемдесу» ойыны

«Сәлем – сөз анасы» дегендей, алдымен амандасып алайық. Ол үшін мына сағатқа өзіміздің есімдерімізді мына стикерлерге атымызды жазып, кез келген цифрблатқа жапсырамыз. Бәріміз болсақ, менің мына нұсқаулығым бойынша амандасамыз.

- 1 мен 6 қолмен амандасады;
- 2 мен 7 бір біріне күлімдеп қарайды;
- 3 пен 8 иықпен амандасады;
- 4 пен 9 аяқпен амандасады;
- 5 пен 10 саусақпен амандасады;
- 11 мен 12 арқамен амандасады;

II. «Мамандық таңдау жайлы айтар болсақ...» шағын ақпараттар.

Мемлекетіміздің бүгіні мен ертеңі жас ұрпақтың өншісінде болғандықтан қазіргі жастарымыз сауатты, білімді, бәсекеге қабілетті болулары үшін өз мамандықтарын дұрыс таңдап, дұрыс игеріп, өмірден өз орындарын дұрыс таба білулері керек.

«Кім боламын?» деген балада сұрақ туындаса, ең алдымен бұған жауап беретін ата-анасы, себебі, олар өз перзентінің жай-күйін бесікте жатқан кезінен біледі. Одан кейінгі оқушының бірден бірі ақылшысы – өз шәкіртін күнде көріп, өзіндік мінез-құлық, қабілет бейімін көңіліне түйіп жүретін ұстазы.

Мамандықты дұрыс таңдау адамның бүкіл болашақ тағдырына тікелей әсер етеді. Расымен де, адам шын ниет еткен нәрсесіне белсене кіріссе орындалмай қоймайды. Оған адамның ішкі қуаты әрқашан жетеді. Жастарға албырт ой, ұшқыр сезім тән келеді. Әркімнің неше түрлі мамандықты игергісі келеді. Бірақ солардың ішінен қайсысын таңдарын білмей, қиналатыны бар.

Ең жақсы мамандық қайсы?

Оны қалай еткенде дұрыс таңдауға болады?

Ол мамандықтың болашағы қалай болады?

Осы сұрақтардың төңірегінде ойланып жүреді.

Ғалымдардың есептеуі бойынша қазір мамандықтың 500 мыңнан астам түрі бар екен. Соның 15 мыңнан астамы жұмысшы мамандығы. Олай болса, әркім осыншама мамандық түрлерінің қайсысын қалап, қайсысын ұстауы тиіс. Бұл ретте мамандық таңдауда бірнеше жағдайға назар аударғаны жөн. Өзінің қызығушылығына, қабілетіне, бейімділігіне, қалауына, денсаулығына сүйенуі қажет. Сонымен қатар, ол мамандық еңбек нарығында сұраныста ма, қазіргі заманға қаншалықты қажет екендігіне де назар аударған жөн. «Адам өмірінде екі нәрсені таңдауда қателеспей керек: біреуі – жар таңдау, екіншісі – мамандық таңдау» деп Мұқағали Мақатаев ағамыз айтқандай, мамандық таңдау – адам өміріндегі ең маңызды шешімдердің бірі.

III. «Мамандықтар жайлы жұлдыз-жорамал не дейді?» слайд көру.

Әр оқушы өздерінің жұлдызнама белгілері бойынша қандай мамандыққа бейім екендіктерін байқап көруге болады.

IV. Жұптық жұмыс. «Жақсы-жаман»

Оқушылар жұп болып екі-екіден бөлініп, әр мамандық жайлы пікір таластырады. Таңдап алған қағаздарының түстеріне байланысты екі жақты пікір айтады.

Мамандықтар: Мұғалім, дәрігер, журналист, бухгалтер, электрик, шахтер, газет тілшісі.

V. Проективті тест. «Өзіңді білгің келсе...»

Мақсаты: оқушылар осы тест арқылы өздерінің мінез-құлықтары мен жекелік қасиеттерін біле алады.

Нұсқаулығы: А4 форматты ақ параққа сурет салу ұсынылады.

ТАУ; ҮЙ; АФАШ; ЖОЛ; Болған соң салған суреттер талданады.

ТАУ – дөңгелек боп салынса, мінезі жұмсақ, мейірімді, сенгіш. Егер тау ұшты болса, өкпелегіш, тік мінезді. Егер аралас салынса, басында қар болса, өзгермелі адам.

ҮЙ – ағаш үй салса, арманы орындалады. Егер бір терезе салынса, өзіне жақын бір адам туралы көп ойланады. Егер бірнеше терезе салса және жапқыштары болса, ол тұйық, сақ жүретін адам. Үйдің төбесінде мұржа болса, түтін шығып жатса, әңгімеге жақын адам.

АФАШ – біреу салса, өзінің досына ұнайды. Бірнешеу салса, балаларды жақсы көреді, қоршаған әлемді сүйеді, қаншалықты мықты, әдемі салынса, сұлулыққа соншалықты құмар.

ЖОЛ – үйге жақын жатса, жолы жеңіл, алыс болса, керісінше. Егер жол үйдің есігінен шықса, тапқан табысын өзіне жұмсайтын, ал керісінше болса айналасына жұмсайтын адам.

VI. «Болашақтан хат» ойыны.

Оқушылар өздерін осы уақыттан он жыл алдыңғы өмірлерін елестете отырып, хат жазады. Өзіңді қалай елестетесің, қай жерде қандай мамандықпен жұмыс жасап жүрсің, қасыңда кімдер бар, мамандық таңдауда қателескен жоқ па екенсің? Ата-аналарың мен ұстаздарың дұрыс бағыт-бағдар беріпті ме? Сол мамандықты таңдағаныңа өкінішің жоқ па?

Осы сұрақтар төңірегінде хат жазылу керек.

VII. Рефлексия.

Аффирмация (өзіне өзі сендіру, ойды бекіту сөздері) арқылы оқушыларда сенімділік пен тұрақтылық, шыдамдылық пен қарым-қабілетін шыңдауда көп көмегін тигізеді.

Әр оқушыға таратып, сол жерде оқытып, кері байланыс орната отырып, сабақты қорытындылау.

Авторлар туралы мәлімет Сведения об авторах

АБИЛБАКИЕВА Ғ.Т. – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Педагогика және психология институты, Мектепке дейінгі білім беру және әлеуметтік педагогика кафедрасының аға оқытушысы, PhD. Алматы қаласы.

АСҚАРОВА Гүлзира Мырзабайқызы – №205 қазақ орта мектебінің педагог-психологы. Бестам ауылы, Шиелі ауданы, Қызылорда облысы.

АЯЗБАЕВА М. – «№15 гимназия» КММ психологы, магистр. Алматы қаласы.

БЕЙИСОВА Райхан Токтимановна – МКҚК №37 «Арман» балабақшасының тәрбиешісі. Нұр-Сұлтан қаласы.

ЗАКОРА Татьяна Дмитриевна – воспитатель КГУ «Областной дом юношества». Управления образования акимата Костанайской области г. Костанай

ЗАНИНА Елена Александровна – педагог-психолог КГУ «Гимназия №27» г. Алматы.

КАЙНАЗАРОВА Ұлбала – №202 мектеп-гимназияның педагог-психологы. Алматы қаласы.

ҚАППАР Сымбат – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Педагогика және психология институты, Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқыту педагогикасы» мамандығы бойынша педагогика ғылымдарының магистрі. Алматы қаласы.

ҚЫПШАҚБАЕВА Гүлнар Кенжебекқызы – №205 орта мектебінің психологы. Бестам ауылы, Шиелі ауданы, Қызылорда облысы.

МЫНБАЕВА А.К. – Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ профессоры, педагогика ғылымдарының докторы. Алматы қаласы.

НУГМАНОВА Динара Батырхановна – №32 жалпы білім беретін мектеп педагог-психологы. Түркісіб ауданы, Алматы қаласы.

СЕНГИРОВА Аида Алтынбековна – Ақтерек орта мектебінің психологы. Жамбыл ауданы, Алматы облысы.

ТӨЛЕШОВА Ұ.Б. – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің аға оқытушысы, педагогика ғылымдарының кандидаты. Алматы қаласы.

ТЮЯКПАЕВА Гүльсын Жакиевна – воспитатель КГУ «Областной дом юношества» Управления образования акимата Костанайской области г. Костанай.